

ISSN 2786-4731 (Print)
ISSN 2786-474X (Online)

Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний аграрно-економічний університет



Таврійський науковий вісник

Публічне управління та адміністрування

Випуск 4



Видавничий дім
«Гельветика»
2024

ISSN 2786-4731 (Print)
ISSN 2786-474X (Online)

*Рекомендовано до друку вченою радою Херсонського державного аграрно-економічного університету
(протокол № 3 від 25.10.2024 року)*

Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування / Херсонський державний аграрно-економічний університет. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 4. 64 с.

Журнал включений до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International
(Республіка Польща)

Свідоцтво про державну реєстрацію KB № 24812-14752P від 12.04.2021 року.

На підставі Наказу Міністерства освіти і науки України від 27.09.2021 № 1017 (додаток 3)
журнал внесений до переліку фахових видань України в категорії «Б»
(спеціальність 281 – Публічне управління та адміністрування).

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Офіційний сайт журналу: <http://journals.ksauniv.ks.ua/index.php/public>

Редакційна колегія:

Потравка Лариса Олександрівна – завідувач кафедри публічного управління та адміністрування Херсонського державного аграрно-економічного університету, доктор економічних наук, професор (головний редактор)

Вольська Олена Михайлівна – професор кафедри публічного управління та адміністрування Херсонського державного аграрно-економічного університету, доктор наук з державного управління, доцент

Гарафоновна Ольга Іванівна – професор кафедри менеджменту Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, доктор економічних наук, професор

Дурман Олена Леонідівна – доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету, кандидат наук з державного управління

Карташова Ольга Григорівна – доцент кафедри публічного управління та адміністрування Херсонського державного аграрно-економічного університету, кандидат економічних наук

Кирилов Юрій Євгенович – професор кафедри публічного управління та адміністрування Херсонського державного аграрно-економічного університету, доктор економічних наук, професор

Монастирський Григорій Леонардович – професор кафедри менеджменту, публічного управління та персоналу Західноукраїнського національного університету, доктор економічних наук, професор

Пугач Андрій Миколайович – завідувач кафедри менеджменту, публічного управління та адміністрування Дніпровського державного аграрно-економічного університету, доктор наук з державного управління, професор

Храпкіна Валентина Валентинівна – професор кафедри маркетингу та управління бізнесом Національного університету «Києво-Могилянська академія», доктор економічних наук, професор

Kryk Barbara – Doctor of Economics, Professor, Professor University of Szczecin (Poland)

Smalskys Vainius – Doctor of Social Sciences, Professor, Institute of Public Administration, Mykolas Romeris University (Lithuania)

УДК 328.184

DOI <https://doi.org/10.32782/tnv-pub.2024.4.1>

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ВИМІР ЕКОНОМІЧНОГО ЛОБІЮВАННЯ У СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Вінниченко О. О. – аспірант кафедри публічного управління та адміністрування
Національного авіаційного університету
ORCID: 0000-0002-0183-1354

У запропонованій статті автор досліджує напрями оптимізації лобістської діяльності суб'єктів підприємництва на основі положень нового Закону «Про лобіювання» і створення ефективної моделі партнерства влади та бізнесу. Результатом має стати формування в Україні законодавчо унормованого та соціально орієнтованого механізму взаємодії між бізнесом, недержавними галузевими підприємницькими інституціями та владними структурами і політиками для просування і захисту інтересів різних галузей вітчизняної економіки. При цьому функції механізму галузевого лобіювання є базовими стосовно методів лобіювання і відповідно форм взаємодії органів державної влади і структур, що представляють у них інтереси галузі та її складових. механізм галузевого лобіювання працює у сфері публічного управління в якості складової ринку політичних послуг, і відповідно є важливим інструментом взаємодії бізнесу та органів влади. Оскільки сам процес вказаної взаємодії безумовно впливає на якість управлінських рішень та реформаційні процеси у системі публічного управління, інститут галузевого лобіювання безумовно слід вважати важливим чинником ефективного публічного управління. Поряд з системою галузевого лобіювання великого бізнесу потрібно вибудовувати і систему лобістських структур, через які представники малого і середнього бізнесу отримають змогу ефективно просувати та відстоювати свої законні інтереси. У цьому сегменті підприємництва також потрібно спиратися на уже наявні організаційні структури, ідеться про консультативно-дорадчі органи з питань розвитку підприємництва. Використовувати ці структури як лобістські досить складно і у зв'язку з відсутністю належної самоорганізації та компетентних кадрів, безпосереднього контакту з представниками влади (загальний режим доступу), та доступу до процесу оновлення (проектів) нормативно-правових актів та програмних документів. У роботі обгрунтовані нововведення, які мають трансформувати консультативно-дорадчі органи у повноцінні структури лобіювання інтересів малого і середнього бізнесу.

Ключові слова: лобізм, публічне управління, інституціоналізація, підприємництво, консультативно-дорадчі органи, галузеве лобіювання, корупція.

Vynnychenko O. O. The institutional dimension of economic lobbying in the public administration system

In the proposed article, the author examines the directions of optimization of lobbying activities of business entities based on the provisions of the new Law «On Lobbying» and the creation of an effective model of partnership between government and business. The result should be the formation in Ukraine of a legally regulated and socially oriented mechanism of interaction between business, non-state sectoral entrepreneurial institutions and power structures and politicians to promote and protect the interests of various branches of the domestic economy. At the same time, the functions of the industry lobbying mechanism are basic in relation to lobbying methods and, accordingly, forms of interaction between state authorities and structures that represent the interests of the industry and its constituents. the industry lobbying mechanism works in the field of public administration as a component of the market of political services, and accordingly is an important tool of interaction between business and authorities. Since the very process of this interaction definitely affects the quality of management decisions and reformation processes in the public administration system, the institution of industry lobbying should definitely be considered an important factor in effective public administration. Along with the sectoral lobbying system of big business, it is necessary to build a system of lobbying structures, through which representatives of small and medium-sized businesses will be able to effectively promote and defend their legitimate interests. In this segment of entrepreneurship, it is also necessary to rely on already existing organizational structures, we are talking about consultative and advisory bodies on issues of entrepreneurship development. It is quite difficult to

use these structures as lobbyists and in connection with the lack of proper self-organization and competent personnel, direct contact with representatives of the authorities (general access mode), and access to the process of updating (drafts) of normative legal acts and program documents. The work substantiates innovations that should transform consultative and advisory bodies into full-fledged structures for lobbying the interests of small and medium-sized businesses.

Key words: *lobbying, public administration, institutionalization, entrepreneurship, consultative and advisory bodies, industry lobbying, corruption.*

Постановка проблеми. Унормування лобізму в Україні на основі нового Закону ставить завдання визначення основних сфер взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування з суб'єктами лобістської діяльності. Враховуючи пріоритетність економічних чинників процесів прийняття управлінських рішень, головна увага має бути зосереджена на унормуванні лобістської діяльності саме економічних суб'єктів. Факти свідчать, що найбільш небезпечна у корупційному плані сфера пов'язана з діяльністю бізнес-суб'єктів, що мають домінуючі позиції у тих чи інших галузях економіки - у паливно-енергетичному, військово-промисловому, а також і в агропромисловому комплексах. На регіональному рівні також існують механізми корупційного впливу галузевих монополістів на центри прийняття рішень, результатом чого є невиправдані преференції для тих чи інших економічних суб'єктів [7, с. 77].

Закон «Про лобіювання» (2024) відкриває можливості застосування апробованих у демократичних країнах механізмів взаємозв'язку підприємців та влади побудовано на основі ринкового підходу з використанням такого інституціоналізованого механізму взаємодії, як лобізм. Зокрема, упровадження положень Закону щодо цивілізованого лобізму є одним із інструментів, що дає змогу отримати підприємцям доступ до прийняття політико-управлінських рішень цілком офіційним та позбавленим корупційних схем шляхом, відмовившись від традиційної для нашої країни практики інтегрування у владні структури суб'єктів захисту своїх інтересів. На цій основі мають сформуватися інституції, що здатні узгоджувати інтереси приватних підприємницьких структур з інтересами влади та суспільства та мінімізувати корупцію у процесі прийняття рішень структурами влади на різних рівнях [9, с. 166].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження процесу лобіювання суб'єктами підприємництва власних інтересів в органах державної влади та місцевого самоврядування здійснюється достатньо різнобічно вітчизняними науковцями. Різні аспекти цієї теми піднімаються у роботах С. Бушева, І.Ворчакової, Ю. Кіржецького, В.Лисюка, Л. Ріжко, Л. Соколік та інших фахівців. Однак наявних роботах здебільшого досліджуються економічні чинники лобістської діяльності, форми та методи лобіювання окремих суб'єктів підприємництва, ризику та конкретні форми корупції у процесі економічного лобізму. Разом з тим за межами належної уваги залишається проблематика формування цивілізованих інструментів лобізму у контексті удосконалення публічно-управлінського інструментарію організації взаємодії влади та бізнесу.

Метою дослідження є визначення оптимальних форм інституціоналізації лобістської діяльності економічних суб'єктів у процесі упровадження норм Закону України «Про лобіювання».

Виклад основного матеріалу. Виходячи із зарубіжного досвіду, саме галузева трансформація взаємодії влади та бізнесу на основі лобістської діяльності створює можливість для галузевих інституцій (підприємницьких асоціацій, спілок, союзів) сформувати опосередковуючу взаємодії між публічно-управлінськими

та ринковими інститутами і перетворитися у важливий суб'єкт розвитку соціально-економічної сфери. Саме така лобістська модель партнерства влади та бізнесу на умовах взаємовигідної співпраці на основі створених новим Законом «Про лобіювання» нормативно-правових інструментів лобіювання має запустити механізми цивілізованого саморегулювання, що замінять корумповане «кабінетне лобіювання».

Зразком тут має бути модель галузевого лобіювання, що активно використовується у розвинених західних країнах - в США, Великобританії, країнах ЄС. Ця модель орієнтована не на просування чи захист приватних бізнес-проектів окремих корпорацій, а відстоювання інтересів та пріоритетів цілої галузі і відповідно усіх її підприємств. Відстоюють такі інтереси за установленими новим законодавством правилами через офіційні лобістські структури, створені на його основі у парламенті й уряді, дадуть змогу вітчизняному бізнесу досягати необхідного стратегічного ефекту від прийнятих управлінських рішень, і при цьому не порушувати закон і не створювати передумови розвитку корупції. При цьому захист галузевих інтересів спрямований не просто на отримання короткострокової вигоди від конкретних проектів, а відбувається із урахуванням перспектив розвитку суспільства, зважаючи на прогнози змін у ринковій кон'юнктурі та тенденції глобальних трансформацій загалом [2, с. 12].

Така діяльність, безумовно, є одним з аспектів публічного управління, оскільки лобіювання і в цьому випадку виступає як цілеспрямований вплив на владні органи, хоча і в межах, визначених правовими нормами. І потрібно погодитися з дослідниками, які дані взаємодії, які зовні мають вигляд ринково-економічних, називають механізмами політичного, публічно-управлінського характеру, що використовуються для регулювання таких публічно-політичних об'єктів як ресурси, інформація та вплив на управлінські і владні процеси [10]. Результатом має стати формування в Україні законодавчо унормованого та соціально орієнтованого механізму взаємодії між бізнесом, недержавними галузевими підприємницькими інституціями та владними структурами і політиками для просування і захисту інтересів різних галузей вітчизняної економіки. У загальному вигляді йдеться про становлення системи унормованого галузевого лобіювання, яке здійснюється на основі діяльності галузевих підприємницьких інституцій у партнерстві з органами влади для мінімізації загроз та забезпечення сталого розвитку і функціонування тих чи інших галузей у межах процесу інституціоналізації лобістських взаємовідносин підприємств та органів державної влади і місцевого самоврядування. При цьому всі етапи лобіювання мають бути пов'язані зі стадіями процесу ухвалення управлінських рішень і регламентовані відповідними нормативними актами.

Відповідно постає завдання визначення функцій галузевого лобіювання як основи для структурного оформлення відповідного інституту та способів його взаємодії з публічно-управлінськими інститутами. Їх доцільно визначити як самостійні складові політико-управлінського механізму лобіювання, які мають цільове спрямування до галузевої самоорганізації у взаємодії з органами влади та реалізуються галузевими структурами інтегрованого представництва в органах влади. Функції механізму галузевого лобіювання є інтегрованим результатом функціонування складових взаємодії даних галузевих структур представництва інтересів та органів публічного управління, що приймають рішення у сфері галузевих інтересів. Функції є базовими стосовно методів лобіювання і відповідно форм взаємодії органів державної влади і структур, що представляють у них інтереси галузі та її складових, і відіграють вирішальну роль у визначенні характеру механізму

взаємодії бізнесу і влади, будучи одночасно і важливим чинником підвищення ефективності публічного управління економічним розвитком [1, с. 58].

Використовуючи зарубіжний досвід та доробок вітчизняних науковців [4, с.82-83], доцільно виділити низку функцій як основу для унормування діяльності суб'єктів галузевого лобіювання, що представляють недержавні галузеві інституції. До таких функцій слід віднести:

– економічну функцію, яка полягає у кристалізації у вигляді конкретних проєктів та пропозицій стратегічних напрямів розвитку тієї чи іншої галузі у контексті чітко сформульованих її потреб та напрямів захисту її інтересів. Для лобістських галузевих структур потрібне чітке розуміння та формулювання для представлення органам влади оптимальних показників функціонування та розвитку галузі і умов їх забезпечення;

– політичну функцію, яка полягає у прямій чи опосередкованій участі галузевих лобістів у процесі підготовки та просування в органах влади проєктів нормативно-правових актів, які спрямовані на захист інтересів галузі та її окремих складових. До цієї функції також слід віднести і протидію ухваленню нормативно-правових документів, які йдуть всупереч галузевим інтересам. Певною мірою ці функції слід вважати публічно-управлінськими, оскільки їх реалізація є засобом активізації управлінських процесів у публічній сфері. Галузеві лобісти, відстоюючи часто протилежні інтереси своїх клієнтів, тим самим, сприяють збереженню рівноваги не лише економічних, а й різних політичних сил та орієнтують систему публічного управління на досягненню консенсусу у процесі прийняття управлінських рішень.

– організаційну функцію, яка полягає у використанні механізмів лобіювання для самоорганізації конкретних галузей та приватного бізнесу в країні загалом, а також забезпеченні суспільної підтримки чи фрондерства тим рішенням чи законопроектам органів державної влади та місцевого самоврядування, які відповідають інтересам галузі;

– представницьку функцію, яка полягає у представленні лобістськими структурами делегованих їм повноважень щодо артикуляції та захисту інтересів тієї чи іншої галузі чи її складової. Це найбільш помітна функція, оскільки саме у процесі її реалізації лобістські структури здійснюють зовнішню комунікацію від імені своїх клієнтів у процесі взаємодії з публічно-управлінськими структурами. Слід акцентувати необхідність значної автономії та навіть монополії лобістських організацій на представництво інтересів галузей, без чого неможливі ні ефективність управлінських рішень, яких вони домагаються, ні продуктивність комунікації з органами державної влади. Адже останні у першу чергу зважають саме на ті лобістські структури, які мають значні ресурси і здатні їх мобілізувати для відстоювання своїх позицій [6, с.38];

– комунікативну функцію, яка полягає у встановленні механізмів забезпечення постійних контактів з клієнтами та органами державної влади для здійснення лобістських функцій. Слід сказати, що ця функція вже має своє закріплення юридичного характеру, оскільки у багатьох законодавчих актах використовується поняття «лобістська комунікація», яка певною мірою відображає основну суть лобістської діяльності загалом;

– моніторингова функція, яка полягає визначенні як чинників впливу на оптимальне функціонування тієї чи іншої галузі, так і процесу реалізації законодавчих ініціатив та проєктів, що мають його забезпечувати. Ця функція значною мірою визначає як цільове наповнення лобістської діяльності, її відповідності

практичним потребам розвитку галузі, так і ефективність дій щодо сприяння прийняттю необхідних для розвитку галузі нормативно-правових документів;

– інформаційно-захисна функція, яка полягає у використанні інформаційного впливу та медіа для забезпечення інтересів тієї чи іншої галузі. Сюди слід віднести насамперед діяльність лобістських структур щодо накопичення та використання інформації найрізноманітнішого змісту для обґрунтування вимог щодо необхідних для галузі управлінських рішень, діяльність у медіапросторі та представлення у необхідній формі для ЗМІ та органів влади галузевої інформації як механізму захисту інтересів галузі.

У цілому слід узагальнити, що механізм галузевого лобіювання працює у сфері публічного управління в якості складової ринку політичних послуг, і відповідно є важливим інструментом взаємодії бізнесу та органів влади. І вигоди від цієї взаємодії очевидні і для системи публічного управління, яка у даному процесі отримує додаткові ресурси управлінського впливу і ефективний механізм власної трансформації на засадах публічного врядування і клієнталізму. Оскільки сам процес вказаної взаємодії безумовно впливає на якість управлінських рішень та реформаційні процеси у системі публічного управління, інститут галузевого лобіювання безумовно слід вважати важливим чинником ефективного публічного управління [8, с. 84].

Хоча загалом найбільш активною частиною населення, яка зацікавлена у прийнятті органами державної влади певних рішень, є підприємці, найбільший вплив на політику та процес прийняття управлінських рішень у системі публічного управління мають представники великого бізнесу. Галузевий лобізм також відображає інтереси насамперед цього сегменту підприємництва, у той час як можливості малого та середнього бізнесу для захисту власних інтересів є дуже обмеженими. Між тим він в Україні представлений мільйонами приватних підприємств, які практично не захищені механізмами галузевого лобіювання і відповідно не мають інструментарію впливу на органи влади. Тому на основі нового Закону «Про лобіювання» поряд з системою галузевого лобіювання потрібно вибудовувати і систему лобістських структур, через які представники малого і середнього бізнесу отримають змогу ефективно просувати та відстоювати свої законні інтереси.

На нашу думку, у цьому сегменті підприємництва також потрібно спиратися на уже наявні організаційні структури, які здатні лобіювати інтереси усього загалу підприємців на загальнонаціональному чи регіональному рівнях. В Україні ще наприкінці минулого століття з метою налагоджування контактів органів влади та малого і середнього бізнесу розпочався процес створення консультативно-дорадчих органів з питань розвитку підприємництва, найбільшого значення вони набули на регіональному рівні у вигляді Регіональних координаційних рад з питань розвитку підприємництва [3, с.29]. Функціональний імператив цих рад значною мірою носив лобістський характер, оскільки включав координацію роботи органів державної влади та організацій підприємців у сфері регуляторної політики; підготовку із залученням підприємців пропозицій для вдосконалення нормативно-правової бази діяльності бізнесу; прийняття управлінських рішень для створення сприятливого бізнес-середовища; координацію дій при вирішенні спірних питань у цьому середовищі; підготовку та розгляд проектів регіональних програм розвитку малого підприємництва та їх коригування і моніторинг; сприяння органами державної влади розвитку підприємницької ініціативи; популяризацію підприємницької діяльності у мас-медіа; упровадження засад етичного маркетингу у сфері підприємництва тощо.

Координаційні ради в якості організаційно-правових інструментів лобістської діяльності мали низку чеснот, зокрема можливість установити безпосередні контакти підприємців та представників органів влади, залучення до підготовки необхідних для підприємців рішень професійних державних службовців та використання авторитету місцевих високопосадовців, використання механізмів державного контролю для забезпечення виконання прийнятих на користь підприємців рішень. Разом з тим вважати цю структуру лобістською у цивілізованому сенсі та у відповідності з засадами нового законодавства досить складно. Для координаційних рад характерна закритість, домінування адміністративних рішень представників влади, висока корумпованість відсутність нормативного розподілу ролей посадовців та підприємців.

Більш адаптованою до потреб лобістської діяльності стали галузеві ради підприємців, створені відповідно до постанови КМУ «Про утворення місцевих та регіональних галузевих рад підприємців». Ці ради включають представників громадських організацій підприємців, а також окремих суб'єктів господарювання, і в них відсутні державні посадовці. Суттєво розширено їх повноваження щодо надання пропозицій у сфері регуляторної політики, громадського контролю, впливу на кадрову політику органів державної влади у цій царині. Галузеві ради формуються як ієрархічна система, що дає можливість співпрацювати на місцевому, регіональному та національному рівнях зі структурами публічного управління [5, с.16]. Однак на практиці усі ці речі носять виключно формальний характер, і державні посадовці згідно наявних нормативних актів мають право проігнорувати будь-які проекти чи пропозиції представників підприємництва. Використовувати ці структури як лобістські досить складно і у зв'язку з відсутністю належної самоорганізації та компетентних кадрів, безпосереднього контакту з представниками влади (загальний режим доступу), та доступу до процесу оновлення (проектів) нормативно-правових актів та програмних документів.

Ми вважаємо цілком можливим використання вказаних вище структур як лобістських організацій малого та середнього бізнесу на основі упровадження низки нормативних та організаційних змін, що ґрунтуються на новому Законі «Про лобіювання». До таких нововведень насамперед слід віднести:

1. Законодавчо визначити лобістські повноваження галузевих рад та загалом будь-яких консультативно-дорадчих органів у сфері підприємництва.

2. Удосконалити процедуру формування складу таких структур з огляду на їх лобістські функції.

3. Визначити механізми встановлення контактів галузевих рад з представниками владних структур та обмеження щодо здійснення впливу на них у відповідності з лобістським законодавством.

4. Упровадити механізми моніторингу лобістської діяльності членів галузевих рад у відповідності з лобістським законодавством.

Висновки. Таким чином галузеве лобіювання і на рівні великих товаровиробників, і на рівні малого та середнього бізнесу є важливою складовою взаємодії економічних суб'єктів та структур публічного управління. Воно забезпечує не лише прийняття сприятливих для економіки та її суб'єктів публічно-управлінських рішень, а й загальний процес цивілізованого унормування здійснення державою економічної політики, становлення інститутів публічного врядування, попередження та мінімізацію ризиків корупції. Для самої системи публічного управління цей аспект лобістської діяльності важливий як інструмент додаткового впливу на розвиток економіки та залучення до процесу прийняття управлінських

рішен економічних суб'єктів і громадськості. У зв'язку з цим важливим напрямом подальших досліджень слід вважати вплив механізмів цивілізованого лобіювання в економіці на розвиток партисипативних засад вітчизняної системи публічного управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Братаніч Б.В. До визначення поняття «соціальний маркетинг». *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2007. № 30. С. 55–62.
2. Бушева С. М. Механізм функціонування груп інтересів: інтерпретація теорій лобізму. *Політикус*. 2018. Вип. 2. С. 11–14.
3. Ворчакова І. Є. Регіональний лобізм в сучасній політичній системі: проблеми теоретичного та прикладного характеру. *Політичне життя*. 2017. № 1-2. С. 27-32.
4. Кіржецький Ю. І., Ріжко Л.І., Кіржецька М.С. Функції галузевого лобіювання як елемент організаційно економічного механізму взаємодії бізнесу та влади. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. *Логістика*. 2017. № 863. С. 82–87.
5. Лисюк В. С. Інституціоналізація українського лобізму як економічний феномен. *Вчені записки університету «КРОК». Серія : Економіка*. 2021. Вип. 2. С. 9–18.
6. Лубінець Д. В. До питання про типологію українського лобізму. *Політикус*. 2019. Вип. 4. С. 34–40.
7. Соколік Л. Лобіювання в процесі взаємодії публічної влади та бізнесу: теоретичний аспект. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2013. Вип. 13. С. 75–85.
8. Стельмах А. В. Проблеми реалізації лобістської діяльності в системі публічного управління: теоретичні підходи. *Вчені записки університету «КРОК». Серія : Економіка*. 2020. Вип. 4. С. 83–87.
9. Яровой Т. С. Наукові підходи до нормативно-правового регулювання лобістської діяльності в Україні. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2022. Вип. 1. С. 16–176.
10. Groll T. Modern Lobbying: A Relationship Market [Electronic resource]. CESifo DICE Report 3 21 /2015 (September). 2015. Access mode: https://www.google.com.ua/Finance-report-2015-3_Groll-McKinley_October.pdf.

REFERENCES:

1. Bratanich, B.V. (2007) Do vyznachennia poniattia «sotsialnyi marketynh» [To define the concept of «social marketing»]. *Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii*, 30, 55–62 [in Ukrainian].
2. Busheva, S. M. (2018) Mekhanizm funktsionuvannia hrup interesiv: interpretatsiia teorii lobizmu [Mechanism of functioning of interest groups: interpretation of theories of lobbyism]. *Politykus*, 2, 11–14 [in Ukrainian].
3. Vorchakova, I. Ye. (2017) Rehionalnyi lobizm v suchasniy politychnii systemi: problemy teoretychnoho ta prykladnoho kharakteru [Regional lobbying in the modern political system: problems of a theoretical and applied nature]. *Politychne zhyttia*, 1–2, 27–32 [in Ukrainian].
4. Kirzhetskyi, Yu. I., Rizhko, L.I., Kirzhetska, M.S. (2017) Funktsii haluzevoho lobiiuvannia yak element orhanizatsiino ekonomichnoho mekhanizmu vzaemodii biznesu ta vlady [Functions of industry lobbying as an element of the organizational and economic mechanism of interaction between business and government]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*. *Lohistyka*, 863, 82–87 [in Ukrainian].
5. Lysiuk, V. S. (2021) Instytutsionalizatsiia ukrainskoho lobizmu yak ekonomichnyi fenomen [Institutionalization of Ukrainian lobbyism as an economic phenomenon]. *Vcheni zapysky universytetu «KROK». Serii : Ekonomika*, 2, 9–18 [in Ukrainian].

6. Lubinets, D. V. (2019) Do pytannia pro typolohiiu ukrainskoho lobizmu [To the question of the typology of Ukrainian lobbyism]. *Politykus*, 4, 34–40 [in Ukrainian].
 7. Sokolik, L. (2013) Lobiiuvannia v protsesi vzaiemodii publichnoi vlady ta biznesu: teoretychnyi aspekt [Lobbying in the process of interaction between public authorities and business: theoretical aspect]. *Teoretychni ta prykladni pytannia derzhavotvorennia*, 13, 75–85 [in Ukrainian].
 8. Stelmakh, A. V. (2020) Problemy realizatsii lobistskoi diialnosti v systemi publichnoho upravlinnia: teoretychni pidkhody [Problems of implementation of lobbying activities in the system of public administration: theoretical approaches]. *Vcheni zapysky universytetu «KROK». Serii : Ekonomika*, 4, 83–87 [in Ukrainian].
 9. Iarvoi, T. S. (2022) Naukovi pidkhody do normatyvno-pravovoho rehuliuвання lobistskoi diialnosti v Ukraini [Scientific approaches to regulatory and legal regulation of lobbying activities in Ukraine]. *Publichne upravlinnia: kontseptsii, paradyhma, rozvytok, udoskonalennia*, 1, 162–176 [in Ukrainian].
 10. Groll T. Modern Lobbying: A Relationship Market [Electronic resource]. CESifo DICE Report 3 21 /2015 (September). 2015. Access mode: https://www.google.com.ua/Fdice-report-2015-3_Groll-McKinley_October.pdf [in English].
-

UDC 339.98

DOI <https://doi.org/10.32782/tnv-pub.2024.4.2>

EFFICIENCY OF PUBLIC ADMINISTRATION IN CONDITIONS OF WAR AND CHALLENGES RELATED TO TERRORISM

Hrushchynska N. M. – Doctor of Economic Sciences,
Professor of the National Aviation University
ORCID: 0000-0002-5606-4666

The article examines the interrelationship of the state policy of war, terrorism and colonialism. War as an instrument of state policy, terrorism as a method of confrontation, and colonialism as a historical and contemporary reality continue to shape the global agenda and security challenges. State policy of war includes decisions and actions of governments aimed at conducting military conflicts. War can be caused by various factors: territorial claims, economic interests, ethnic and religious conflicts, as well as the struggle for political influence. Modern wars often have a hybrid nature, combining traditional military actions with information attacks, cyber attacks and other methods of asymmetric warfare.

Terrorism remains one of the main threats to modern society. Terrorist organizations use violence and intimidation to achieve their political, religious or ideological goals. Terrorism is often transnational in nature, which makes it difficult to fight it at the national level. States are forced to develop comprehensive counterterrorism strategies that include not only military measures, but also intelligence, diplomacy, economic sanctions, and socio-economic reforms.

Colonialism, as a historical process of capture and exploitation by one state of the territories and peoples of other states, left a deep mark in world history. The consequences of colonialism are still felt today, manifested in the form of economic inequality, political instability and social conflicts in former colonies. In addition, neocolonialism – modern forms of economic and political influence of stronger states over weaker ones – continues to exist, contributing to uneven development and dependency.

The politics of war, terrorism and colonialism are often intertwined. Military conflicts can create conditions for the development of terrorism, especially in conditions of weak state power and social instability. At the same time, terrorism can be used as a tool of struggle against colonial or neo-colonial rule. Colonial legacies often underlie modern conflicts, creating the conditions for violence and terrorism.

Understanding the relationship between public policies of war, the challenges of terrorism, and issues of colonialism is key to developing effective strategies for international security and stability. Only a comprehensive approach, including military, political, economic and social measures, can provide a sustainable solution to these problems.

Key words: economic colonization, terrorism, economic war, economic diplomacy, state policy.

Грущинська Н. М. Оперативність публічного управління в умовах війни та виклики, пов'язані з тероризмом

У статті розглядаються питання взаємопов'язаності війни, тероризму, колоніалізму та впливу мирної державної політики на дані явища шляхом проведення і участі у самітах миру. Війна як інструмент державної політики, тероризм як метод протистояння, та колоніалізм як історична і сучасна реальність, продовжують формувати глобальний порядок денний і виклики безпеці. Державна політика війни включає в себе рішення та дії урядів, спрямовані на ведення військових конфліктів. Війна може бути викликана різними факторами: територіальними претензіями, економічними інтересами, етнічними та релігійними конфліктами, а також боротьбою за політичний вплив. Сучасні війни часто мають гібридний характер, поєднуючи традиційні військові дії з інформаційними атаками, кібератаками та іншими методами асиметричної війни.

Тероризм залишається однією з головних загроз сучасному суспільству. Терористичні організації використовують насильство та залякування для досягнення своїх політичних, релігійних або ідеологічних цілей. Тероризм часто має транснаціональний характер, що ускладнює боротьбу з ним на національному рівні. Держави змушені розробляти комплексні стратегії протидії тероризму, які включають не тільки військові заходи, але й розвідку, дипломатію, економічні санкції та соціально-економічні реформи.

Колоніалізм, як історичний процес захоплення та експлуатації однією державою територій та народів інших держав, залишив глибокий слід у світовій історії. Наслідки колоніалізму відчуються і сьогодні, проявляючись у вигляді економічної нерівності, політичної нестабільності та соціальних конфліктів у колишніх колоніях. Крім того, неоколоніалізм – сучасні форми економічного та політичного впливу сильніших держав на слабші – продовжує існувати, сприяючи нерівномірному розвитку та залежності.

Політика війни, тероризм та колоніалізм часто взаємопов'язані. Військові конфлікти можуть створювати умови для розвитку тероризму, особливо в умовах слабкої державної влади та соціальної нестабільності. Водночас, тероризм може використовуватись як інструмент боротьби проти колоніального чи неоколоніального панування. Колоніальна спадщина часто лежить в основі сучасних конфліктів, створюючи передумови для насильства та тероризму.

Розуміння взаємозв'язку між державною політикою війни, викликами тероризму та питаннями колоніалізму є ключовим для розробки ефективних стратегій забезпечення міжнародної безпеки та стабільності. Тільки комплексний підхід, що включає військові, політичні, економічні та соціальні заходи, може забезпечити стійке вирішення цих проблем.

***Ключові слова:** економічна колонізація, тероризм, економічна війна, економічна дипломатія, державна політика.*

Statement of the problem. Since the beginning of the 21st century, the categories «war», «terrorism», «economic expansion» have increasingly appeared in expert and public geopolitical, economic, and social assessments. Chains of events of the 21st century contributed to this, and 2022 became a special year from the point of view of terrorism in the world and for Ukraine, in particular. War and terrorism are aggressive forms of acquiring certain goods through destruction. Territories and natural resources are defined as the main causes of wars, at the same time, when analyzing the time periods of wars, terrorist acts, ethnic, cultural, racial reasons are added, and in the historical past the development of new lands, with the latter, wars were not always perceived as only negative processes, but carried the result of development.

Analysis of recent research and publications. The issue of wars, the causes of their occurrence in the first place, is investigated in the works of historians, geologists, sociologists, political scientists, economists, so the causes and consequences of conflicts between large social groups are considered in the works of I. V. Vashchenko, the issue of inter-ethnic conflicts in S. P. Girenko, V. A. Mykhaylova, and inter-ethnic relations in Transcarpathia in the works of P. V. Tokar, the question of the civilized national idea as the basis of ethno-national harmony in Ukrainian society in the works of Piren M.; peculiarities of national culture and the culture of the nation in M. Popovych; exposition of the philosophical and social approach to the evaluation of the transformation of civilizations in the works of Huntington S.

The beginning of the 21st century was rather characterized by terrorist manifestations, even the annexation of the Ukrainian Crimean Peninsula by Russia and the seizure of part of Eastern Ukraine in 2014 did not provoke an aggravation of the appropriate reaction from the world community, but from February 2022, the large-scale invasion of Russia into Ukraine made it clear that the bloody war is still possible in the modern civilized world. The reason for the war could be defined as the seizure of territories, but if in future historical examples we are talking about the seizure of territories with their further development, then in the case of Russian aggression, it is direct destruction and destruction. A detailed approach and assessment of the causes is given in the monograph of Serhii Plokhii «The Russian-Ukrainian War», 2022. In scientific analyzes of the Russian-Ukrainian war, attention is focused on terrorism. As Yale University professor Edwin Bakken notes: “Terrorists carry out aggression to satisfy their own fears, and there may be no rational explanation or economic benefit. Terrorism is a deliberate

and thought-out political struggle in which violence is justified by ideological goals. Terrorism is based on feelings of injustice and oppression that are used to manipulate and justify violence. If until 2022 terrorism was mostly associated with religion, now terrorism uses religion, economy, manipulation of values for destruction.

The purpose of the article is to analyze the importance of public administration in wartime conditions.

Presentation of the main material. A review of the history of colonization and conquests allows one to assess the causes and consequences of the wars of the 17th and 18th centuries. The phenomenon of colonization in some periods led to the development of new territories, the development of new cultures, economic wealth due to the development of the slave trade and large-scale movement of people. Colonization could not always be prevented due to the weakness or misunderstanding of one of the parties: examples are trade wars in the 17th–18th centuries of large colonial empires: Austria-Hungary, Belgium, Great Britain, Denmark, Spain (1492–1975), Italy (1885–1960), of the Netherlands (1600–1970), Germany (1884–1918), New Zealand, the Ottoman Empire, Portugal, France, Sweden, and Japan. The main goal of colonial wars was to obtain profits, which grew with technological progress and provided the most favorable conditions for the development of the industry of metropolises in the 19th century. The period between the 17th and 19th centuries is considered the Great Migration, when nine to ten million slaves were forcibly brought by Europeans to the sparsely populated United States.

Meanwhile, due to religious, political, ethnic and other forms of oppression, the largest number of refugees at the beginning of the 21st century came from Afghanistan (5 million), Palestine (2 million), Ethiopia (1 million), Mozambique (9 million), Angola (4 million) and Cambodia (3 million). There are also environmental refugees who fled because their habitats were polluted.

Since 2014, with the annexation of Crimea, the occupation of the eastern regions of Ukraine, and the subsequent start of Russia's large-scale war against the Ukrainian people on February 24, 2022, the issue of terrorism has gained special importance in Ukraine. According to the Global Terrorism Index (GTI) report, created by the Institute for Economics and Peace (IEP) using data from TerrorismTracker and other sources, there were nearly 66,000 terrorist incidents between 2007 and 2022. In 2022, the number of deaths from terrorism fell by 9% to 6,701 deaths and is now 38% lower than in 2015. The countries most affected by terrorism are Afghanistan, Pakistan, and the Sahel region of sub-Saharan Africa. In 2022, global terrorist attacks were generally more deadly than in previous periods, with an average of 1.7 deaths per attack in 2022 compared to 1.3 deaths per attack in 2021. In the West, the number of attacks has continued to decline since 2017. In 2022, 40 attacks were recorded, which is a 27% decrease compared to 55 attacks in 2021. According to an analysis of international statistics, 10 terrorist crimes were registered in Ukraine in 2013, 2,088 in 2014, 1,717 in 2015, and the statistics for 2023 are filled with deaths during the Russian invasion.

Definitions of the concept of «terrorism» in the theoretical studies of scientists are presented from different angles. For example, Chancellor V.S. offers the following: «Terrorism is a tactic of political struggle, characterized by the systematic use of ideologically motivated violence, which is expressed in murders, sabotage, kidnappings and other acts that threaten the lives and safety of people». Israeli expert Ganor B. believes: «Terrorism is the use of violence or the threat of violence against civilians and the civilian population to achieve political goals». Scientist M. Korzhansky points out that the

goal of terrorism is to achieve political goals, that is, to force governments, institutions and organizations to take actions beneficial to the political interests of terrorists [4].

Western scientists claim that if the correct state policy is implemented in relation to civil society as a whole, those involved in the terrorist process can be brought back to the path of truth. According to Angel Rabasa and his colleagues at the Washington-based research center RAND, «there is a process by which people become extremists, and, conversely, extremists may abandon violence and leave the group or movement». Can a terrorist abandon a radical worldview? Maybe if he or she understands it or has it. Professor Edwin Bakkers of the University of Leiden (Netherlands) in his lecture on terrorism and the fight against it gives the following example: «David Hartenstein-Ross, who worked for a Wahhabi charity that financed al-Qaeda, is now a Washington Democrat director of the Foundation for Defense of Democracies and a researcher terrorism and counter-terrorist research».

Norman Benotman, a leading figure in the Libyan Islamic Fighting Group operating in Afghanistan, now a senior fellow at the UK's Quilliam Foundation, wrote an open letter to bin Laden in 2010 urging him to end violence and reconsider his goals and strategies. In 1979, Henry Robinson joined the Irish Republican Army, left the service in 1990 and co-founded the Families Against Bullying and Terrorism Foundation.

The era of colonization in civilized societies is over, and the former metropolises are trying to justify and support the countries that were harmed by their predecessors. Meanwhile, there are a number of countries that do not abandon their colonial views, among them the aggressive policy of Russia.

In Russia's war against Ukraine, terrorism manifests itself in various forms. In many theoretical works, the following definition is given: «This happens because Russia's ongoing aggression against Ukrainian civilians, children and women has a clearly expressed national color. This is a direct act of terrorism with global consequences». Russia's full-scale invasion of Ukraine on February 22, 2022, as an escalation of the war that Russia began in 2014 with the annexation of Crimea and the occupation of the eastern regions of independent Ukraine, qualifies as a violation of international law and the principles of international order and is the most serious challenge to European stability and security since 1945. This crime by Russia violates the fundamental principles of the UN Charter. The consequences of the Russian invasion of Ukraine in 2022 are significant for the international security system.

War is exhausting and requires the support and attention of all countries of the world. Therefore, holding a global peace summit is urgent. At least the historical experience of holding summits testifies to this. The Paris Peace Conference (1919-1920) led to the signing of the Treaty of Versailles, according to which Germany was recognized as guilty of starting the world war, military restrictions were imposed on it, and compensation for damages caused to the Entente countries was imposed. The Potsdam Conference in Potsdam, Germany, in 1945 as a result of World War II, where a new world order was formed while laying the groundwork for the Cold War between the USSR and the West.

On June 15-16, 2024, the first peace summit regarding Ukraine was held in Switzerland. The leaders of more than 100 countries were invited to participate: the leaders of the European Union, the G7 and the Global South. The goal of the summit is to create a platform for dialogue on ways to achieve a comprehensive, just and durable peace in Ukraine based on international law and the UN Charter. The results of the first summit are important for achieving recognition of the Ukrainian peace formula and implementing specific steps in the future. Conclusions and prospects for further research. Colonization in the 21st century sounds inappropriate, but its signs are there. In today's realities, we are talking about an invasive and destructive character.

BIBLIOGRAPHY:

1. Аллен П. та ін., «Міжнародний загін смерті ISIS»: Кати джихадистів у відстрілі відео включають двох британців, двох французів та німця", Щоденна пошта, 17 листопада 2014 року. URL: <http://www.dailymail.co.uk>
2. Ганор Б. Global terrorism and international crime: Materials of the 4th World Anti-Crime and Anti-Terrorism Forum. Герцлія – Інститут міжнародної політики в боротьбі з тероризмом – 2008. URL: <https://ict.org.il>
3. К. Дж. Картер, «Відеошоу ІСІА, який порізав голову американського журналіста Джеймса Фоли», CNN, 20 серпня 2014 року, URL: <http://edition.cnn.com/2014/08/19/world/meast/isis-james-foley>
4. Коржанський М. Протидія терористичній діяльності: кримінально-правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти : монографія. Видавничий дім «Артек». Київ, 2016. С. 450.
5. Канцір В.С. Наукознавча інтерпретація тероризму як деструктивного системно-соціального явища. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки.* 2014. № 801. С. 174–179. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2014_801_33
6. Нойман П., «Загальна кількість винищувачів в Сирії / Іраку зараз перевищує 20 000; Перевершує конфлікт в Афганістані у 1980-х роках», Міжнародний центр з вивчення радикалізації та політичного насильства (ICSR), Кінг-коледж Лондона, 26 січня 2015 року. URL: <http://icsr.info/2015/01/foreign-fighter-total-syriairaq>
7. П.В.Токар. Європейська та євроатлантична інтеграція України: стан і перспективи реалізації (2014–2022 рр.). Колективна монографія авторів І.В. Артёмов, С.В. Віднянський, І.Я. Тодоров, П.В. Токар. Міграційні та демографічні виклики на шляху України до євроінтеграції. Ужгород. 2022. С. 217–264.
8. Justin Rowlatt, Le Monde, 23 March 2018, Russia 'arming the Afghan Taliban', says US. URL: <https://www.bbc.com/news/world-asia-43500299>
9. Bakker, E. and J. de Roy van Zuijdewijn. "Jihadist Foreign Fighter Phenomenon in Western Europe: A Low-Probability, High-Impact Threat", The International Centre for Counter-Terrorism – The Hague 6, no. 9 (2015).
10. Coolsaet, Rik. "Facing the fourth foreign fighters wave: what drives Europeans to Syria, and to IS? Insights from the Belgian case". Egmont Paper 81 (2016), pp. 29–42,
11. Weggemans, Daan, Edwin Bakker and Peter Grol. «Who are they and why do they go? The Radicalization and Preparatory Processes of Dutch Jihadist Foreign Fighters». *Perspectives on Terrorism.* Vol. 8, no. 4 (2014).
12. Roy van Zuijdewijn, Jeanine de. «Terrorism and Beyond: Exploring the Fallout of the European Foreign Fighter Phenomenon in Syria and Iraq», *Perspectives on Terrorism*, vol. 10, no. 6 (2016),
13. United States Department of State, *Patterns of Global Terrorism 2003* (Washington, DC: Office of the Secretary of State, Office of the Coordinator for Counterterrorism, April 2004), p. xii.
14. Council of Europa portal. War and terrorism//<https://www.coe.int/uk/web/compass/war-and-terrorism>

REFERENCES:

1. Allen P. ta in. (2014) Mizhnarodnyj zaghin smerti ISIS": Katy dzhykhadystiv u vidstrili video vkluchajutj dvokh brytanciv, dvokh francuziv ta nimcja, *Shhodenna poshta, 17 lystopada 2014 roku.* URL: <http://www.dailymail.co.uk/novyny/stattja> (accessed 25 December 2023)
2. Ghanor B. (2008) Global terrorism and international crime: Materials of the 4th World Anti-Crime and Anti-Terrorism Forum. Gherclija – *Instytut mizhnarodnoji polityky v borotjbi z teroryzom.* URL: <https://ict.org.il> (in Ukrainian)

3. K. Dzh. Karter, (2014) "Videoshou ISILA, jakyj porizav gholovu amerykansjckogho zhurnalista Dzhejmsa Foli", *CNN, 20 serpnja 2014 roku*. URL: <http://edition.cnn.com/2014/08/19/world/meast/isis-james-foley/> (in Ukrainian)
 4. Korzhanskyj M. (2016) Protydija terorystychnij dijajlnosti: kryminaljno-pravovi, kryminologhichni ta kryminalistychni aspekty. Monoghrafija. *Vydavnychyj dim «Artek». Kyjiv*. (in Ukrainian)
 5. Kancir V.S. (2014) Naukoznavcha interpretacija teroryzmu jak destruktivnogho systemno-socialjnogho javyshha// *Naukovyj visnyk Nacionaljnogho universytetu Ljviv-sjka politekhnika*. № 801. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2014_801_33 (in Ukrainian)
 6. Nojman P. (2015) , "Zaghaljna kiljkistj vynyshhuvachiv v Syriji / Iraku zaraz perevyshhuje 20 000; Perevershuje konflikt v Afganistani u 1980-kh rokakh ", Mizhnarodnyj centr z vyvchennja radykalizaciji ta politychnogho nasyljstva (ICSR), Kingkoledzh Londona, 26 sichnja 2015 roku. URL: <http://icsr.info/2015/01/foreign-fighter-total-syriairaq> (in Ukrainian)
 7. P.V.Tokar (2022). Jevropejsjka ta jevroatlantychna integracija Ukrajiny: stan i perspektyvy realizaciji (2014-2022 rr.). Kolektyvna monoghrafija avtoriv I.V. Artjomov, S.V. Vidnjanskyj, I.Ja. Todorov, P.V. Tokar. *Mighracijni ta demoghrafichni vyklyky na shljakhu Ukrajiny do jevrointegraciji - Uzhghorod*. (in Ukrainian)
 8. Justin Rowlatt, Le Monde, 23 March 2018, Russia 'arming the Afghan Taliban', says US, <https://www.bbc.com/news/world-asia-43500299>
 9. Bakker, E. and J. de Roy van Zuijdewijn. "Jihadist Foreign Fighter Phenomenon in Western Europe: A Low-Probability, High-Impact Threat", *The International Centre for Counter-Terrorism – The Hague* 6, no. 9 (2015).
 10. Coolsaet, Rik. "Facing the fourth foreign fighters wave: what drives Europeans to Syria, and to IS? Insights from the Belgian case." *Egmont Paper* 81 (2016), pp. 29–42.
 11. Weggemans, Daan, Edwin Bakker and Peter Grol. "Who are they and why do they go? The Radicalization and Preparatory Processes of Dutch Jihadist Foreign Fighters." *Perspectives on Terrorism* vol. 8, no. 4 (2014)
 12. Roy van Zuijdewijn, Jeanine de. "Terrorism and Beyond: Exploring the Fallout of the European Foreign Fighter Phenomenon in Syria and Iraq", *Perspectives on Terrorism*, vol. 10, no. 6 (2016),
 13. United States Department of State, *Patterns of Global Terrorism 2003* (Washington, DC: Office of the Secretary of State, Office of the Coordinator for Counterterrorism, April 2004), p. xii.
 14. Council of Europa portal. War and terrorism. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/war-and-terrorism>
-

УДК 328.1: 340.134:342.6

DOI <https://doi.org/10.32782/tnv-pub.2024.4.3>

ІНСТИТУТ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ В УКРАЇНІ: ФОРМУВАННЯ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Крейденко В. В. – кандидат наук з державного управління,

доцент кафедри парламентаризму

Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID: 0000-0003-2300-7857

Інститут парламентаризму є одним з основних елементів демократичного управління, забезпечуючи представництво інтересів громадян і реалізацію принципів розподілу влади. Він виступає важливим механізмом у створенні ефективної та відповідальної системи державного управління, де парламент виконує роль арбітра між різними гілками влади, сприяючи балансу та взаємодії. Формування парламентаризму в Україні пройшло складний та багатогранний шлях, починаючи від часів Київської Русі, коли основою управління виступали вічеві збори, через розвиток козацької державності з її демократичними принципами самоврядування, до створення Української Народної Республіки (УНР) на початку ХХ століття, яка стала першим сучасним прикладом парламентської демократії на українських теренах. Після відновлення незалежності у 1991 році інститут парламентаризму почав набувати нових рис, зіштовхуючись із викликами трансформаційного періоду.

В умовах політичної нестабільності та постійних трансформацій, роль парламенту в Україні стала ключовою у забезпеченні прозорості, підзвітності виконавчої влади та підтримці демократичних принципів. Верховна Рада України, як єдиний законодавчий орган, виконує фундаментальні функції у формуванні державної політики, затвердженні законів та контролі за їх виконанням. Однак український парламент стикається з численними проблемами, які гальмують його ефективність. Серед таких проблем – відсутність сталих парламентських традицій, успадковані з радянського періоду політичні структури, які обмежують незалежність законодавчої гілки влади, та вплив олігархічних груп, які значною мірою визначають політичний ландшафт країни.

Одним із найбільших викликів для сучасного українського парламентаризму є впровадження демократичних реформ у контексті триваючого воєнного стану. Зростання викликів безпеки та стабільності вимагає швидкої адаптації законодавчого органу до нових реалій. Неодосконалість виборчої системи, яка часто не враховує інтереси широких верств населення, а також неефективність законотворчого процесу, стали критичними факторами, що потребують негайного вирішення. Також виникає питання необхідності підвищення ролі парламентських слухань і комітетів у здійсненні нагляду за виконавчою владою.

Стаття висвітлює низку шляхів для вдосконалення інституту парламентаризму в Україні. Серед запропонованих напрямків – реформування законодавчої бази, що спрямоване на забезпечення більшої прозорості у прийнятті рішень та підвищення відповідальності депутатів за свої дії. Особлива увага приділяється удосконаленню виборчої системи, що дозволить створити механізми, які краще відобразатимуть інтереси суспільства і сприятимуть розвитку політичної конкуренції. Важливим також є створення нових механізмів контролю за діяльністю уряду, що включає більш ефективне використання депутатських запитів, парламентських комітетів та проведення аудиторських перевірок.

У дослідженні пропонується використовувати досвід зарубіжних країн, які пройшли подібні етапи розвитку парламентаризму. Аналізуються позитивні практики країн із стабільними демократичними традиціями, такі як розширення міжпартійного діалогу, співпраця між законодавчою і виконавчою гілками влади, а також ефективні моделі парламентського контролю. Адаптація цих моделей до українських реалій допоможе посилити парламентський нагляд та зробити політичні процеси більш прозорими та підзвітними.

Результати дослідження можуть стати важливим внеском у наукове осмислення ролі парламентаризму в сучасних умовах. Вони можуть бути використані для подальшого

аналізу та розвитку теорії і практики парламентаризму в Україні, що сприятиме ефективнішому функціонуванню державних інституцій і посиленню демократичних процесів.

Ключові слова: інститут парламентаризму, Верховна Рада України, демократія, державне управління, виборча система, політичні реформи, парламентський контроль, законодавча діяльність, прозорість, підзвітність, олігархічний вплив, політична стабільність, демократичні процеси.

Kreidenko V. V. Institute of parliamentarism in Ukraine: formation, problems and prospects of development

The institution of parliamentarism is one of the main elements of democratic governance, ensuring the representation of citizens' interests and the implementation of the principles of power distribution. It acts as an important mechanism in creating an efficient and responsible system of public administration, where the parliament acts as an arbiter between different branches of government, promoting balance and interaction. The formation of parliamentarism in Ukraine went through a complex and multifaceted path, starting from the times of Kyivan Rus, when the basis of governance was the centuries-old assemblies, through the development of the Cossack statehood with its democratic principles of self-government, to the creation of the Ukrainian People's Republic (UNR) at the beginning of the 20th century, which became the first modern an example of parliamentary democracy on Ukrainian territory. After the restoration of independence in 1991, the institution of parliamentarism began to acquire new features, facing the challenges of the transformation period.

In the conditions of political instability and constant transformations, the role of the parliament in Ukraine has become key in ensuring transparency, accountability of the executive power and support of democratic principles. The Verkhovna Rada of Ukraine, as the only legislative body, performs fundamental functions in the formation of state policy, approval of laws and control over their implementation. However, the Ukrainian parliament faces numerous problems that inhibit its effectiveness. Among such problems are the lack of stable parliamentary traditions, political structures inherited from the Soviet period that limit the independence of the legislative branch of government, and the influence of oligarchic groups that largely determine the country's political landscape.

One of the biggest challenges for modern Ukrainian parliamentarism is the implementation of democratic reforms in the context of ongoing martial law. Growing security and stability challenges require rapid adaptation of the legislative body to new realities. The imperfection of the electoral system, which often does not take into account the interests of broad sections of the population, as well as the ineffectiveness of the law-making process, have become critical factors that require immediate resolution. There is also the need to increase the role of parliamentary hearings and committees in supervising the executive power.

The article highlights a number of ways to improve the institution of parliamentarism in Ukraine. Among the proposed directions is the reform of the legislative framework aimed at ensuring greater transparency in decision-making and increasing the responsibility of deputies for their actions. Special attention is paid to the improvement of the electoral system, which will allow to create mechanisms that will better reflect the interests of society and promote the development of political competition. It is also important to create new mechanisms for monitoring government activities, including more effective use of parliamentary requests, parliamentary committees and audits.

The study proposes to use the experience of foreign countries that have gone through similar stages of development of parliamentarism. Positive practices of countries with stable democratic traditions are analyzed, such as the expansion of inter-party dialogue, cooperation between the legislative and executive branches of government, as well as effective models of parliamentary control. Adapting these models to Ukrainian realities will help strengthen parliamentary oversight and make political processes more transparent and accountable.

The results of the study can become an important contribution to the scientific understanding of the role of parliamentarism in modern conditions. They can be used for further analysis and development of the theory and practice of parliamentarism in Ukraine, which will contribute to more efficient functioning of state institutions and strengthening of democratic processes.

Key words: institution of parliamentarism, Verkhovna Rada of Ukraine, democracy, state administration, electoral system, political reforms, parliamentary control, legislative activity, transparency, accountability, oligarchic influence, political stability, democratic processes.

Постановка проблеми. Інститут парламентаризму є важливою складовою демократичного управління, яка забезпечує представництво інтересів громадян, верховенство права та паритет прав людини і держави. В Україні, як і в багатьох

інших країнах, парламентаризм має глибокі історичні корені, що сягають Київської Русі, періоду Гетьманщини, а також досвіду Української Народної Республіки та Центральної Ради. Однак розвиток українського парламентаризму пройшов складний шлях, зокрема через радянський період, коли відбулося згортання демократичних засад і підпорядкування парламенту партійній владі.

Сучасний український парламентаризм стикається з низкою викликів. Серед основних проблем можна виокремити нестачу усталених парламентських традицій, слабкість контрольної функції парламенту, недостатню ефективність законотворчої діяльності, вплив олігархічних структур та низький рівень довіри громадян до представницької влади. Крім того, політична і соціальна нестабільність, яка супроводжує Україну впродовж останніх десятиліть, також негативно впливає на функціонування Верховної Ради.

Отже, актуальність цієї проблематики полягає у необхідності комплексного дослідження генези становлення та розвитку українського парламентаризму для забезпечення стабільної та ефективної роботи державних інституцій в умовах демократичного розвитку країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання становлення і розвитку парламентаризму в Україні привертало увагу багатьох науковців, зокрема Ч. Вайз [4], А. Георгіца [5], В. Гошовська [1], Ю. Древаль [6], В. Журавський [7], Н. Заяць [8], П. Кислий [4], О. Копиленко [9], В. Шаповал [2], Ю. Шемшученко [10] та інших. У своїх працях вони розглядали різні аспекти діяльності Верховної Ради України як ключового інституту державної влади, який виконує важливу роль у процесах демократизації країни. Особлива увага приділялася еволюції парламентської системи, її законодавчій функції, питанням представництва та виборчого процесу. Проте значна частина досліджень була спрямована на розгляд окремих аспектів парламентаризму, таких як законотворчий процес чи формування органів виконавчої влади, що залишає простір для більш комплексного аналізу функціонування цього інституту в цілому.

Розвиток парламентаризму в Україні значною мірою був вплинений ідеями європейських мислителів, таких як Ж. Боден, Т. Гобс, Дж. Локк, Ш. Монтеск'є, котрі заклали теоретичні основи представницької демократії. Ці ідеї мали значний вплив на розвиток українського парламентаризму, особливо у періоди політичних трансформацій, зокрема під час української революції 1917-1920 рр., коли Центральна Рада впроваджувала прогресивні європейські моделі парламентського правління.

Окрему увагу дослідників було зосереджено на аналізі періоду радянського режиму, коли демократичні засади парламентаризму були майже знищені, а представницька влада перетворилася на формальну структуру, підпорядковану партійному керівництву. Така спадщина значно вплинула на сучасний стан інституту парламентаризму в Україні, де відсутність сталих демократичних традицій залишається серйозною проблемою.

Сучасні дослідники також зосереджуються на питаннях реформування Верховної Ради, аналізуючи проблеми функціонування парламенту в контексті політичних та соціальних викликів. Проблеми, пов'язані з олігархічним впливом, політичною нестабільністю та війною, роблять парламентаризм в Україні вразливим і потребують глибокого аналізу, що включає питання виборчої системи, контрольної функції парламенту та його здатності ефективно здійснювати законодавчу діяльність.

Незважаючи на значний обсяг наукових досліджень, питання функціонування інституту парламентаризму в Україні в умовах сучасних політичних трансформацій залишаються недостатньо вивченими. Відсутність систематичного підходу до аналізу еволюції парламентської системи, взаємодії між законодавчою та контрольними функціями, а також впливу міжнародного досвіду на розвиток українського парламентаризму відкриває перспективи для подальших наукових розвідок. Це, в свою чергу, сприятиме вдосконаленню парламентської діяльності та підвищенню її ролі у забезпеченні демократичного управління в Україні.

Мета статті полягає у вивченні історії формування та еволюції інституту парламентаризму в Україні, аналізі ключових проблем, що виникають у його діяльності, а також у визначенні шляхів їх розв'язання.

Виклад основного матеріалу. Інститут парламентаризму в Україні є невід'ємною складовою демократичного устрою, який забезпечує представництво інтересів громадян і здійснення їхньої волі через виборні органи влади. Формування парламентаризму в Україні пройшло складний шлях, що охоплює історичні етапи від Київської Русі до сучасної незалежної держави.

Історичні передумови парламентаризму в Україні відображаються у таких формах, як віче, боярські ради та феодалні з'їзди, які можна вважати предтечами сучасного парламентського представництва. Від XI до XII століття парламенти в Європі почали еволюціонувати в органи народного представництва, зокрема в Україні під час визвольної боротьби 1648-1654 років. Цей період визначався підвищенням політичної свідомості та формуванням ідей, закладених у Переяславській угоді та інших актах, що відображали прагнення до автономії та самоврядування.

Серед ключових впливів на розвиток парламентаризму варто зазначити праці західноєвропейських мислителів, таких як Жан Боден, Томас Гобс, Джон Локк, Шарль Монтеск'є та інших, які заклали основи представницької демократії. У дореволюційній Україні значну роль у дослідженнях парламентаризму відіграли вчені, такі як М. Грушевський, Б. Кистяківський, М. Володимирський-Буданов та інші.

Проте після встановлення радянської влади парламентаризм в Україні зазнав суттєвих змін. УСРР та пізніше УРСР позначилися інтровертністю розвитку, яка ігнорувала досягнення цивілізованого зарубіжного парламентаризму. Парламент втратив свою законодавчу функцію і став формальним органом, підпорядкованим партійному керівництву, що зменшило його роль у політичному житті країни.

З моментом відновлення незалежності України у 1991 році розпочався новий етап у формуванні інституту парламентаризму. Верховна Рада України, як вищий законодавчий орган, отримала нові повноваження, проте в її діяльності проявилися ряд проблем, таких як відсутність стійких традицій парламентської роботи, недостатня підзвітність та прозорість законодавчого процесу, а також вплив олігархічних структур.

Сучасний стан парламентаризму в Україні характеризується низкою викликів. По-перше, існує проблема нестачі довіри громадян до парламенту, що зумовлює політичну апатію та низьку участь у виборах. По-друге, парламентаризм зазнає тиску з боку виконавчої влади, що обмежує його контрольні функції. Важливо також зазначити, що політична нестабільність, викликана конфліктами та війною, негативно впливає на ефективність роботи парламенту.

Для подолання цих проблем важливо вжити комплексних заходів, спрямованих на вдосконалення інституту парламентаризму в Україні (таблиця 1).

Таблиця 1

Шляхи вирішення проблем інституту парламентаризму в Україні

Проблеми	Шляхи вирішення
Відсутність сталих парламентських традицій	Реформування законодавчої бази: – створення координаційних груп для розробки нових законів. – запровадження відкритого обговорення законопроектів за участю громадськості.
	Удосконалення виборчої системи: – впровадження чисто пропорційної виборчої системи без відкритих списків на перших виборах після закінчення дії воєнного стану. Після того, варто повернутися до пропорційної системи виборів з відкритими списками. – розробка нових законодавчих ініціатив для обмеження впливу олігархії на вибори.
Вплив олігархічних груп	Зміцнення парламентського контролю: – активізація роботи слідчих комісій. – регулярні звіти уряду перед парламентом.
	Підвищення ролі парламентських слухань: – запровадження регулярних слухань за актуальними питаннями. – організація громадських консультацій для обговорення законодавчих ініціатив.
Політична нестабільність	Розширення міжпартійного діалогу: – ініціювання «круглих столів» за участю всіх партій. – співпраця в межах тимчасових парламентських комісій.
Недосконалість законотворчого процесу	Вивчення зарубіжного досвіду: – залучення міжнародних експертів для семінарів. – запровадження програм стажування для депутатів у парламентах інших країн.
Низька довіра громадян до парламенту	Залучення громадськості: – розширення інформаційних кампаній про права громадян. – створення платформ для зворотного зв'язку з громадянами.
Недостатня професійність депутатів	Освіта та навчання: – запровадження освітніх програм для депутатів. – створення навчальних центрів для підготовки помічників депутатів.
Загрози безпеці парламентаризму	Забезпечення безпеки парламентаризму: – впровадження механізмів захисту депутатів. – проведення розслідувань у випадках загроз або нападів на депутатів.

Джерело: розробка автора

Окремо слід підкреслити, що для вдосконалення інституту парламентаризму в Україні важливо запозичити досвід низки країн, які мають стабільні демократичні традиції та успішно реалізували практики, що відповідають на виклики, з якими стикається український парламент. У цьому контексті доцільно звернутися до конкретних прикладів країн, які надають цінні уроки для України.

Наприклад, досвід Німеччини заслуговує особливої уваги через інтеграцію парламентського контролю та активну співпрацю між законодавчою та виконавчою гілками влади. У Німеччині регулярні звіти уряду перед парламентом, а також функціонування парламентських комітетів дозволяють здійснювати глибокий аналіз виконання державного бюджету і реалізації інших законодавчих ініціатив. Такий підхід не лише підвищує рівень підзвітності уряду, але й сприяє формуванню більш прозорого і відкритого політичного процесу, що може стати важливим елементом у реформуванні української системи парламентаризму.

Досвід Швеції також виявляється корисним у питанні прозорості та відкритості. У цій країні всі законопроекти та протоколи засідань доступні для громадськості, що суттєво сприяє підвищенню довіри до парламенту та державних інституцій. Крім того, активна громадська участь у законодавчому процесі дозволяє враховувати думки громадян і експертів, що є важливим для підвищення якості законодавства і його відповідності потребам суспільства.

Канада має ефективну практику співпраці між різними політичними партіями, що дозволяє досягати консенсусу у важливих законодавчих питаннях. Система парламентських комітетів у Канаді є ефективним інструментом для детального вивчення різних аспектів державного управління та розробки рекомендацій для уряду. Це створює основу для конструктивного діалогу між різними політичними силами та сприяє формуванню більш зважених рішень, що можуть бути корисними для українських реалій.

Досвід Австралії може бути запозичений у контексті розвитку системи контролю та аудиту, яка дозволяє незалежним органам перевіряти виконання законодавства. Цей механізм забезпечує додаткову перевірку діяльності уряду, що в свою чергу підвищує ефективність державного управління та рівень довіри до інститутів влади.

Нова Зеландія є прикладом реалізації принципу «публічного аудиту», де незалежні органи контролюють використання державних коштів. Це може стати важливим елементом для України у зміцненні фінансової підзвітності державних органів, що вкрай необхідно для забезпечення ефективності бюджетного процесу та запобігання корупції.

Запозичення зазначеного досвіду дозволить Україні адаптувати ефективні моделі парламентаризму до своїх реалій, що, безсумнівно, сприятиме підвищенню прозорості, підзвітності та ефективності роботи Верховної Ради України. Таким чином, інтеграція позитивних практик зарубіжних країн у національну систему парламентаризму може стати важливим кроком до зміцнення демократії в Україні та забезпечення стабільності державного управління.

Висновки. Інститут парламентаризму в Україні відіграє ключову роль у забезпеченні демократичного управління та представництва інтересів громадян. Його формування, яке охоплює значний історичний шлях, включаючи впливи з часів Київської Русі та етапи, пов'язані з боротьбою за автономію та самоврядування, відзначається як позитивними досягненнями, так і серйозними викликами. У сучасних умовах, після відновлення незалежності, парламент зіткнувся з проблемами, що виникли внаслідок відсутності сталих традицій, тиску з боку виконавчої влади, олігархічного впливу та політичної нестабільності.

Аналіз проблем, які гальмують ефективність роботи Верховної Ради, свідчить про необхідність комплексних реформ. Запропоновані шляхи вирішення, такі як реформування законодавчої бази, удосконалення виборчої системи, зміцнення парламентського контролю, активізація громадської участі та міжпартійного діалогу, можуть суттєво поліпшити інститут парламентаризму в Україні.

Запозичення позитивного досвіду зарубіжних країн, таких як Німеччина, Швеція, Канада, Австралія та Нова Зеландія, надає Україні цінні уроки щодо підвищення прозорості, підвітності та ефективності роботи парламенту. Адаптація міжнародних практик до українських реалій не лише сприятиме зміцненню демократії, але й покращить взаємодію між державними органами та громадськістю.

Таким чином, забезпечення ефективності інституту парламентаризму в Україні вимагає не лише вжиття термінових заходів для подолання існуючих проблем, але й стратегічного підходу до його розвитку в контексті демократизації. Це є важливим кроком до стабільності державного управління, підвищення довіри громадян до парламенту та сприяння розвитку українського суспільства в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Парламентаризм : підручник / В. А. Гошовська та ін. Київ : НАДУ, 2016. 672 с.
2. Шаповал В. М. Сучасний конституціоналізм : монографія. Київ : Юридична фірма «Салком» ; Юрінком Інтер, 2005. 560 с.
3. Strom K. *Minority Government and Majority Rule*. Cambridge : Cambridge University, 1990. 293 p.
4. Кислий П., Вайз Ч. Становлення парламентаризму в Україні: На тлі світового досвіду / літ. ред. Е.Р.Рахімкулов. Київ : Абрис, 2000. 414 с.
5. Георгіца А. З. Сучасний парламентаризм: проблеми теорії і практики. Чернівці : Рута, 1998. 484 с.
6. Древаль Ю. Парламентаризм «приглушений» чи раціональний? *Віче*. 2003. № 9. С. 50–53.
7. Журавський В. С. Становлення і розвиток українського парламентаризму (теоретичні та організаційно-правові проблеми). Київ : Парламентське вид-во, 2002. 344 с.
8. Заяць Н. В. Народне представництво: сутність, суб'єкти та особливості здійснення в Україні: монографія. Луцьк : ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2012. 300 с.
9. Копиленко О., Мурашин Г. Деякі методологічні аспекти наукового забезпечення законодавчого процесу. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 2(23) – 3(33). С. 132–142.
10. Шемшученко Ю. С. Теоретична засади розвитку українського парламентаризму. *Право України*. 2008. № 1. С. 17–20.

REFERENCES:

1. Hoshovska V. A. et al. (2016). *Parliamentaryzm* : pidruchnyk [Parliamentarism : a textbook]. Kyiv: NADU [in Ukrainian].
2. Shapoval V. M. (2005). *Suchasnyi konstytutsionalizm* : monohrafiia [Modern constitutionalism: a monograph]. Kyiv: Yurydychna firma «Salkom»; Yurinkom Inter [in Ukrainian].
3. Strom K. (1990). *Minority Government and Majority Rule*. Cambridge: Cambridge University.
4. Kyslyi P., Wise C. (2000). *Stanovlennia parlamentaryzmu v Ukraini: Na tli svitovoho dosvidu* [Establishment of parliamentarism in Ukraine: on the glow of the light]. In E.R.Rakhimkulov (ed). Kyiv : Abris [in Ukrainian].

5. Heorhitsu A. Z. (1998). *Suchasnyj parlamentaryzm: problemy teorii i praktyky* [Modern parliamentarism: problems of theory and practice]. Chernivtsi : Ruta [in Ukrainian].
 6. Dreval, Yu. (2003). Parlamentaryzm «pryhlushenyi» chy ratsionalnyi? [Is parliamentarism “muted” or rational?]. *Viche*, 9, 50-53 [in Ukrainian].
 7. Zhuravskiy V. S. (2002). *Stanovlennia i rozvytok ukrainskoho parlamentaryzmu (teoretychni ta orhanizatsiino-pravovi problemy)* [The Formation and Development of Ukrainian Parliamentarism (Theoretical and Organizational and Legal Problems)]. Kyiv: Parlamentske vyd-vo [in Ukrainian].
 8. Zaiats N. V. (2012). *Narodne predstavnytstvo: sutnist, subiekty ta osoblyvosti zdiisnennia v Ukraini: monohrafiia* [People's Representation: Essence, Subjects and Peculiarities of Implementation in Ukraine: A Monograph]. Lutsk: PrAT «Volynska oblasna drukarnia» [in Ukrainian].
 9. Kopylenko O., Murashyn H. (2003). Deiaki metodolohichni aspekty naukovooho zabezpechennia zakonodavchoho protsesu [Some methodological aspects of scientific support of the legislative process]. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy*, 2(23) – 3(33), 132-142 [in Ukrainian].
 10. Shemshuchenko Yu. S. (2008). Teoretychna zasady rozvytku ukrainskoho parlamentaryzmu [Theoretical basis for the development of Ukrainian parliamentarism]. *Pravo Ukrainy*, 1. 17–20 [in Ukrainian].
-

УДК 342.1

DOI <https://doi.org/10.32782/tnv-pub.2024.4.4>

ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Кучменко В. О. – кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри національної безпеки, публічного управління та адміністрування
Державного університету «Житомирська політехніка»
ORCID: 0000-0003-3822-3528

Тишкул Я. А. – магістрант спеціальності 281 «Публічне управління
та адміністрування»
Державного університету «Житомирська політехніка»
ORCID: 0009-0007-5212-1946

На сучасному етапі розвитку Україна стикається зі складними питаннями, які пов'язані із серйозними викликами її суверенітету, що робить проблематику національної безпеки надзвичайно актуальною. Виклики минулих років лише підтверджують необхідність вчасно проводити аналіз загроз та здійснювати якісну оцінку стану національної безпеки. Для України такий процес є надзвичайно важливим у контексті примноження постійних викликів з боку сусідньої країни-агресора. В умовах воєнної агресії, геополітичних змін та внутрішніх реформ, національна безпека стає не лише гарантом суверенітету, але й фундаментом для стабільного розвитку суспільства. Усвідомлення реального стану безпеки дозволяє державі не лише ефективно реагувати на поточні загрози, але й стратегічно планувати майбутнє, забезпечуючи захист національних інтересів та громадян. Таким чином, оцінка національної безпеки є ключовим елементом у забезпеченні сталості та розвитку України на міжнародній арені.

Важливість такої оцінки криється в суті національної безпеки та полягає, на нашу думку, у створенні сприятливих умов для реалізації національних інтересів, що забезпечують процвітання, могутність та всебічний розвиток України для максимального задоволення потреб та інтересів представників української нації відповідно до загальновизнаних норм співіснування. Це зумовлено тим, що у сучасному світі безпека суспільства визначається не лише захистом від військових загроз, але й здатністю ефективно реагувати на прояви кіберзлочинності, інформаційних атак, економічних криз, екологічних катастроф та соціальних конфліктів. Національна безпека, в першу чергу, має забезпечувати суспільну безпеку, яка передбачає також збереження демократичних цінностей, прав людини та громадянських свобод, забезпечення правосуддя та рівного доступу до ресурсів. Саме тому, в умовах глобалізації та взаємозалежності держав, безпека суспільства набуває нового значення, оскільки локальні проблеми можуть мати глобальні наслідки. Тому важливою є не лише внутрішня стійкість суспільства, але й міжнародна співпраця та інтеграція в систему глобальної безпеки.

Ключові слова: безпека, національна безпека, держава, державна безпека, суспільство.

Kuchmenko V. O., Tishkul Ya. A. Assessment of the current state of national security of Ukraine

At the current stage of development, Ukraine is faced with complex issues related to serious challenges to its sovereignty, which makes the issue of national security extremely urgent. The challenges of the past years only confirm the need to conduct a timely analysis of threats and to carry out a qualitative assessment of the state of national security. For Ukraine, such a process is extremely important in the context of increasing constant challenges from the neighboring aggressor country. In the conditions of military aggression, geopolitical changes and internal reforms, national security becomes not only a guarantor of sovereignty, but also a foundation for the stable development of society. Awareness of the real state of security allows the state not only to effectively respond to current threats, but also to strategically plan the future, ensuring the protection of national interests and citizens. Thus, the assessment of national security is a key element in ensuring the stability and development of Ukraine in the international arena.

The importance of such an assessment lies in the essence of national security and consists, in our opinion, in the creation of favorable conditions for the realization of national interests, which ensure the prosperity, power and comprehensive development of Ukraine for the maximum satisfaction of the needs and interests of the representatives of the Ukrainian nation in accordance with the generally recognized norms of coexistence. This is due to the fact that in the modern world, society's security is determined not only by protection against military threats, but also by the ability to effectively respond to manifestations of cybercrime, information attacks, economic crises, environmental disasters, and social conflicts. National security, first of all, must ensure public security, which also includes the preservation of democratic values, human rights and civil liberties, ensuring justice and equal access to resources. That is why, in the conditions of globalization and interdependence of states, the security of society acquires a new meaning, since local problems can have global consequences. Therefore, not only the internal stability of society is important, but also international cooperation and integration into the global security system.

Key words: security, national security, state, state security, society.

Постановка проблеми. Враховуючи події останніх років Україна зіштовхнулася зі складними питаннями, які пов'язані із серйозними викликами збереження її суверенітету, що робить проблематику національної безпеки надзвичайно актуальною. Оскільки національна безпека є ключовим елементом стабільності й процвітання будь-якої держави, то проведення оцінки ключових показників, які характеризуються швидкими змінами і зростанням нових загроз стає необхідністю. Безперервний аналіз і моніторинг дозволяють країні своєчасно реагувати на потенційні виклики, забезпечуючи ефективний захист своїх національних інтересів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Праці багатьох вчених були присвячені окремим аспектам національної безпеки, а саме: Л. Балацько в своїх дослідженнях звертає увагу на наявність проблем, що викликають ризики і загрози національній безпеці України [1], Д. Василенко, Д. Галат, М. Павлюк, Ю. Щербань, М. Чепелева, О. Саного та К. Савчук в своєму дослідженні провели обґрунтування доцільності вироблення оптимальних пріоритетів забезпечення національної безпеки в сучасних умовах [2]. А. Дикий, К. Наумчук, Т. Тростенюк – досліджували вплив загроз інформаційної безпеки на національну [3], В. Євдокимов, Д. Грицишен, О. Олійник, В. Бутузов, Т. Власюк, Л. Сергієнко, І. Супрунова, Т. Барановська, І. Грабчук, О. Грабчук, А. Дикий, В. Ковальчук, В. Кучменко, С. Лисак, В. Савіцький, Г. Шпиталенко, присвятили свою увагу вивченню протидії фінансуванню тероризму в системі управління національною безпекою [6]. Втім, обрана тема залишається актуальною і потребує подальшого вивчення.

Метою статті є необхідність проведення оцінки сучасного стану національної безпеки та виокремити найбільш серйозні загрози, які існують.

Виклад основного матеріалу. Останні десять років продемонстрували, що світові глобалізаційні процеси, які торкнулися майже всіх аспектів життя нашого суспільства, призводять до суперечливих тенденцій безпековій сфері. Враховуючи тенденцію змін, проблеми які стосуються сфери національної безпеки, на сьогоднішній день, виходять на перший план в більшості країн світу. Ці зміни актуалізуються тим, що з одного боку, зростає рівень інтеграції як на глобальному, так і на регіональному рівнях, з іншого - загострюється суперництво між світовими та регіональними центрами сили за збереження та зміцнення своїх позицій, а також розширюється спектр і масштаби нових викликів і загроз. Загалом, геополітична ситуація у світі характеризується такими тенденціями як [4]:

– необхідність поглиблення взаємозалежності держав в умовах глобалізації світової економіки;

– стрімке зростання економічного розриву, який стає незворотним, між країнами з високорозвинутою економікою та більшістю інших держав;

- реструктуризацією та оптимізацією нової архітектури міжнародних відносин, що здійснюються під впливом процесів глобалізації;
- зростанням ролі міжнародних організацій і наднаціональних інститутів;
- завершенням основних інтеграційних процесів країн Західної та Східної Європи з перспективою подальшого розширення Європейського Союзу.

Саме з врахуванням такої тенденції Україна, як і будь-яка інша суверенна держава, стикається з першочерговою проблемою забезпечення національної безпеки. В умовах глобальних змін, питання захисту особи, суспільства та держави охоплюють широкий спектр аспектів, включаючи військові, економічні, політичні, соціальні, екологічні та гуманітарні проблеми, а також питання історичної, національної та релігійної ідентичності. Серед основних викликів, що створюють ризики та загрози для національної безпеки України, можна виділити такі групи факторів:

До першої групи ми віднесемо воєнні загрози. Ця група містить виклики, які стосуються агресія з боку інших держав. Військові конфлікти, вторгнення та анексії, як, наприклад, тимчасово анексований Крим, частини Донецької та Луганської області. Такі дії ставлять під загрозу територіальну цілісність і суверенітет країни.

До другої групи ми відносимо економічні виклики. До цієї групи слід віднести економічну нестабільність, яка характеризується різким коливанням валютного курсу, інфляцією, фінансовою кризою та можуть підривати економічну стабільність та спроможність держави забезпечувати соціальні потреби. Також слід зауважити, що до цієї групи входить залежність від зовнішніх ринків та кризи в енергетичній сфері, оскільки проблеми з постачанням енергоресурсів, зокрема газу та нафти, можуть серйозно вплинути на економіку та рівень життя населення.

До третьої групи віднесемо політичні ризики. Політична нестабільність характеризується внутрішніми політичними конфліктами, нестабільністю коаліцій які можуть знижувати ефективність управління та формувати політичну невизначеність. Також, не слід залишати осторонь корумпованість. Корупція та неефективне управління можуть підривати довіру до держави, погіршувати інвестиційний клімат і затримувати соціально-економічний розвиток.

До четвертої групи віднесемо соціальні проблеми. Найбільшою загрозою цієї групи є нерівність і безробіття. Високий рівень соціальної нерівності та безробіття можуть призводити до соціальної напруги та протестів, що може загрожувати суспільній стабільності. Також, демографічні зміни, адже зменшення населення, старіння суспільства та міграційні процеси можуть створювати додаткові виклики для економіки та соціальної системи.

До п'ятої групи ми віднесемо екологічні загрози. Забруднення довкілля яке характеризується не лише викидами забруднюючих речовин, відходи промисловості та автомобільного транспорту, що можуть погіршувати якість повітря, води та ґрунтів, але й результатом активних бойових дій, що призводить до руйнування національних парків знищення цілих екосистем, що наносять непоправної шкоди екології. Ці всі дії призводять до появи нової загрози – зміни клімату. Результати зміни клімату, такі як підвищення температури, екстремальні погодні явища та підвищення рівня моря, можуть мати серйозні наслідки для довкілля і життєзабезпечення.

До шостої групи ми відносимо гуманітарні виклики. Найбільшою загрозою є порушення прав людини, що виражається як дискримінація, насильство та порушення соціальних прав, можуть впливати на соціальну стабільність і міжнародний імідж країни.

До сьомої групи ми відносимо ідентифікаційні загрози. Ці загрози характеризуються втручанням у національну ідентичність. Зовнішні сили можуть намагатися впливати на історичну, національну та релігійну ідентичність, що може підірвати внутрішню єдність і самосприйняття держави.

Саме тому, станом на сьогоднішній день ключовим шляхом виходу з існуючих складних внутрішніх і зовнішніх груп викликів є підвищення рівня національної безпеки. Це передбачає не лише посилення ефективності внутрішньодержавних процесів, але й забезпечення державного суверенітету та територіальної цілісності. Основою для цього є демократичний розвиток суспільства і держави, що включає дотримання високого рівня захисту прав і свобод, імплементацію європейських демократичних принципів, утвердження європейських цінностей, а також продовження реформування національної економіки.

Враховуючи проведену оцінку груп ризиків, ми вважаємо що на сьогоднішній день основні пріоритетні напрямки розвитку національної безпеки можна умовно розділити на кілька ключових аспектів, які потребують комплексного підходу та узгоджених дій для забезпечення стійкого і ефективного захисту держави. Ці напрямки включають такі групи як:

1. Посилення обороноздатності та військової безпеки. В першу чергу мова йде про необхідність модернізації військових сил, а саме: швидке оновлення озброєння, техніки та обладнання, впровадження нових технологій для забезпечення ефективного захисту території; стратегічне партнерство та міжнародна кооперація за рахунок розвитку військового співробітництва з союзниками та міжнародними організаціями, участь у спільних навчаннях і операціях; реформування військових структур, що включає оптимізацію організаційних структур і управлінських процесів в Збройних силах для покращення оперативності та ефективності.

2. Зміцнення економічної безпеки за рахунок підвищення економічної стабільності. В першу чергу мова йде про реалізацію політики, яка спрямована на стабілізацію макроекономічної ситуації, підтримку економічного зростання та конкурентоспроможності; впровадження антикорупційних заходів, які є необхідними для забезпечення прозорості у використанні бюджетних коштів; забезпечення енергетичної безпеки за рахунок диверсифікації джерел енергії, розвиток альтернативних джерел та забезпечення стабільних поставок енергоресурсів.

3. Захист інформаційної безпеки, адже в сучасних умовах кібер атаки набули нового значення, тому кібербезпека повинна включати розробку та впровадження систем захисту від кібератак, забезпечення надійного захисту критичної інфраструктури; інформаційна боротьба яка проводиться як протидія інформаційним маніпуляціям і пропаганді, забезпечення достовірності інформації та підтримка національних інформаційних ресурсів; правове регулювання за рахунок удосконалення законодавства щодо захисту інформаційної безпеки та забезпечення правових основ для боротьби з кіберзлочинністю.

4. Соціальна та гуманітарна безпека яка проявлятиметься як захист прав і свобод громадян за рахунок забезпечення соціальної справедливості, дотримання прав людини, протидія дискримінації; проведення реформ системи охорони здоров'я, а саме: поліпшення медичних послуг, боротьба з епідеміями і пандеміями, забезпечення доступу до якісного медичного обслуговування; освітня політика, яка проявлятиметься як розвиток системи освіти, підготовка кадрів для забезпечення інноваційного розвитку та адаптації до змінних умов.

5. Забезпечення екологічної безпеки за рахунок підвищення екологічної охорони, що проявлятиметься в реалізації заходів для захисту навколишнього

середовища, боротьба з забрудненням, збереження природних ресурсів; управління ризиками, зусилля яких буде будуватись на розробці стратегій для запобігання та ліквідації наслідків природних катастроф і техногенних аварій.

6. Політична стабільність і правопорядок, що реалізовуватиметься в результаті підвищення ефективності роботи правоохоронних структур, забезпечення правопорядку і боротьба з кримінальною діяльністю; демократичний розвиток який проявлятиметься як підтримка демократичних інститутів, забезпечення свободи слова та політичних прав, сприяння політичній стабільності; підтримка активної участі громадян у процесах прийняття рішень, розвиток соціальних ініціатив та волонтерства.

Ми вважаємо, що завдяки таким умовам можна досягти високого рівня захисту національних інтересів та цінностей, а також зміцнити позиції в контексті безпечної геополітики Європи. Україні необхідно не лише забезпечити свою власну національну безпеку, але й відновити роль активного учасника європейської безпеки. Це дозволить їй внести значний вклад у розвиток системи європейської безпеки.

Висновки. Отже, провівши оцінку сучасного стану національної безпеки України, можна стверджувати, що загрози для неї поступово зростають, концентруючись у таких сферах: військова, економічна, інформаційна, соціально-політична, міжнародна та екологічна. Більшість з цих загроз має довготривалий характер, а саме: військова, економічна та екологічна. Довготривалий характер обумовлюється складністю вирішення загроз та усуненням наслідків впливу загроз на територію країни. Основною проблемою у забезпеченні національної безпеки є необхідність постійного моніторингу та оцінки всіх потенційних загроз для національних інтересів, а також прогнозування розвитку ситуацій, пов'язаних із реалізацією або захистом цих інтересів. Без цього всебічного та практично ефективного аналізу неможливо адекватно оцінити рівень загроз і забезпечити належний рівень безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Балацько Л.С. Національна безпека України: загрози та виклики / «ДИПКОРПУС» суспільно-політичний часопис. URL: <http://dipcorpus-info.at.ua/news/2009-04-21-1>.
2. Василенко Д., Галат Д., Павлюк М., Щербань Ю., Чепелева М., Саного О., Савчук К. Стратегія національної безпеки України на 2010–2015 рр. Розділ 2. Стратегічні цілі, пріоритети та завдання політики національної безпеки України. URL: <http://cs.cirs.kiev.ua/en/component/content/article/98--2010-2015-.html?start=4>.
3. Дикий А.П., Наумчук К.М., Тростенюк Т.М. Аналіз сучасних загроз інформаційній безпеці держави. *Економічний простір*. 2021. Вип. 176. С. 155–158. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/176-28>
4. Іжа М.М., Овчаренко Ю.О. Державна політика щодо стратегій забезпечення національної безпеки України. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2011. Вип. 8. С. 10–24.
5. Качинський А.Б. Індикатори національної безпеки: визначення та застосування їх граничних значень : монографія. Київ : НІСД, 2013. 104 с.
6. Протидія фінансуванню тероризму в системі управління національною безпекою України : монографія / За загальною редакцією В.В. Євдокимова, Д.О. Грицишена. Житомир: Видавничий дім «Бук-друк», 2023. 232 с. URL: <https://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8322/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

7. Резнікова О.О. Стратегічний аналіз безпекового середовища України. Стратегічна панорама спеціальний випуск. 2022. С. 45-53. URL: https://www.researchgate.net/publication/365432129_STRATEGIC_ANALYSIS_OF_UKRAINE%27S_SECURITY_ENVIRONMENT

8. Шмоткін О. Теоретичні основи правової безпеки. *Освіта і наука у сфері національної безпеки: проблеми та пріоритети розвитку* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Острог, 8 черв. 2018 р.). Острог. С. 119–123.

REFERENCES:

1. Balats'ko, L.S. (2009). Natsional'na bezpeka Ukrainy: zahrozy ta vyklyky [National security of Ukraine: threats and challenges] / «DYPKORPUS» *suspil'no-politychnyj chacopys – "DIPKORPUS" socio-political magazine*. Retrieved from: <http://dipcorpus-info.at.ua/news/2009-04-21-1>. [in Ukrainian].

2. Vasylenko, D., Halat, D., Pavliuk, M., Scherban', Yu., Chepeleva, M., Sanoho, O. & Savchuk, K. (2009). *Stratehiia natsional'noi bezpeky Ukrainy na 2010 – 2015 rr.* [The National Security Strategy of Ukraine for 2010-2015]. Rozdil 2. Stratehichni tsili, priorytety ta zavdannia polityky natsional'noi bezpeky Ukrainy. Retrieved from: <http://cs.cirs.kiev.ua/en/component/content/article/98--2010-2015-.html?start=4> [in Ukrainian].

3. Dykyj, A.P., Naumchuk, K.M. & Trosteniuk, T.M. (2021). Analiz suchasnykh zahroz informatsijnij bezpetsi derzhavy [Analysis of modern threats to information security of the state]. *Ekonomichnyj prostir – Economic space*, 176, 155-158. Retrieved from: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/176-28> [in Ukrainian].

4. Izha, M.M. & Ovcharenko, Yu.O. (2011). Derzhavna polityka schodo stratehij zabezpechennia natsional'noi bezpeky Ukrainy [State policy regarding strategies for ensuring national security of Ukraine]. *Teoretychni ta prykladni pytannia derzhavotvorennya – Theoretical and applied issues of state formation*, 8, 10-24. [in Ukrainian].

5. Kachyns'kyj, A.B. (2013). *Indykatory natsional'noi bezpeky: vyznachennia ta zastosuvannia ikh hranychnykh znachen'* [Indicators of national security: definition and application of their threshold values]. NISD, Kyiv [in Ukrainian].

6. Yevdokymov, V.V. & Hrytsyshen, D.O. (2023). *Protydiia finansuvanniu teroryzmu v systemi upravlinnia natsional'noiu bezpekoiu Ukrainy* [Combating the financing of terrorism in the national security management system of Ukraine]. Vydavnychyj dim «Buk-druk», Zhytomyr. Retrieved from: <https://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8322/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in Ukrainian].

7. Reznikova, O. (2022). Stratehichnyj analiz bezpekovoho seredovyscha Ukrainy [Strategic analysis of the security environment of Ukraine]. *Stratehichna panorama spetsial'nyj vypusk – Strategic panorama special issue*. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/365432129_STRATEGIC_ANALYSIS_OF_UKRAINE%27S_SECURITY_ENVIRONMENT [in Ukrainian].

8. Shmotkin, O. (2018). Teoretychni osnovy pravovoi bezpeky [Theoretical foundations of legal security]. *Osvita i nauka u sferi natsional'noi bezpeky: problemy ta priorytety rozvytku: materialy II Mizhnar. nauk. – prakt. konf. – Education and science in the field of national security: problems and development priorities: materials of the II International. of science - practice conf.* Ostroh. p. 119-123. [in Ukrainian].

УДК 351.824(477):620.9

DOI <https://doi.org/10.32782/tnv-pub.2024.4.5>

КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗБУДОВИ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ У СУЧАСНОМУ СТРАТЕГУВАННІ ГЛОБАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Салюк-Кравченко О. О. – кандидат економічних наук,
доцент кафедри публічного адміністрування, докторант ПрАТ «Вищий
навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»;
старший науковий співробітник сектору вищої освіти відділу освітньої
статистики і аналітики ДНУ «Інститут освітньої аналітики»
ORCID: 0000-0002-8404-1138

Кожна високотехнологічно розвинута держава у своїй генеральній візії формування процвітання орієнтується на власні стратегічні плани різних сфер та напрямлень, і енергетична галузь не є винятком та займає ключові позиції як необхідно критична для повноцінного існування ієрархічних систем економіки, що тісно пов'язані з функціонально-державною системою публічного управління. Відтак, відповідна стаття покликана розкрити та детально дослідити концептуальне забезпечення сучасного стратегування в глобальній безпековій енергетичній сфері в контексті зміцнення та розбудові енергетичної самостійності України.

У статті досліджено теоретичні особливості проблематики енергетичного стратегування та розкрито поняття «Українська післявоєнна енергетична стратегія розвитку» під яким визначається стратегічний документ розвитку енергетики України який генеральною метою передбачає енергетичну незалежність держави, що розроблений з урахування принципів енергоефективності, енергозаощадження та декарбонізації, розрахований на відповідності реалістично прогнозованого енергетичного балансу держави на базі адаптивно-динамічних безпекових галузевих постулатах, з розрахунком реалізації 30-40 років який має за основну стратегічною цілю трансформацію, переформатування застарілих видів енергетик та розвиток, в тісній науковій конгломерації, нових поколінь енергетичних генерацій автономного типу функціонування відновлювальної і ядерної видів енергетик та атомної промисловості.

Однією з частин статті присвячено освітленню еволюції та розбудові енергетичної стратегії України як основного інструментарію реалізації державної політики в паливно-енергетичному комплексі публічних органів влади України та в контексті міжнародної енергетичної безпеки досліджено на прикладі сучасної іноземної практики розвитку стратегування ЄС.

У дослідницькій роботі виділено, що ключовими елементами парадигми розвитку енергетичної системи в контексті сучасного стратегування глобальної енергетичної безпеки мають становити: ресурси досягнення, часовий проміжок здійснення, завдання та реперні точки виконання тактичних цілей та підсумкову генеральну мету розвитку.

В підсумках дослідження надано теоретичні основи формування та нариси вітчизняної післявоєнної енергетичної безпекової стратегії розвитку. Підкреслено, що основним трендом уваги розроблених комплексних механізмів управління публічної влади та енергетичного менеджменту компаній і вітчизняних науковців у післявоєнний період енергетичної системної відбудови України має стати розбудова стратегічного документа прогресивного розвитку енергетики України на засадах механізму впровадження нових поколінь новітньої енергетичної генерації з метою позиціонування енергетичної незалежності України в системі сучасної глобальної енергетичної безпеки.

Ключові слова: публічне управління, механізми публічного управління, безпека, енергетична безпека, глобальна енергетична безпека, енергетика, паливно-енергетичний комплекс, стратегія, енергетична стратегія, державна політика, енергетична політика.

Saliuk-Kravchenko O. O. Conceptual provision for the development of Ukraine's energy independence in the modern strategy of global security

Every highly developed country, in its overarching vision of prosperity, focuses on its own strategic plans for various sectors and directions. The energy sector is no exception and occupies a key position as it is essential for the full functioning of hierarchical economic systems, which are closely linked to the functional state system of public administration. Accordingly, this article aims to reveal and thoroughly explore the conceptual foundations of modern strategy in the global energy security sphere in the context of strengthening and developing Ukraine's energy independence.

The article investigates the theoretical aspects of energy strategy and delves into the concept of «Ukraine's Post-War Energy Development Strategy». This strategic document is designed to achieve Ukraine's energy independence. It is developed based on the principles of energy efficiency, energy conservation, and decarbonization, taking into account realistic projections of the country's energy balance and is calculated for a 30-40 year implementation period. The main strategic goal is the transformation and modernization of outdated energy types, and the development, in close scientific cooperation, of new generations of autonomous renewable and nuclear energy sources, as well as the nuclear industry.

One part of the article is dedicated to the evolution and development of Ukraine's energy strategy as a fundamental tool for implementing government policy in the fuel and energy complex of Ukrainian public authorities. In the context of international energy security, the article examines the modern foreign practices of strategy development in the EU.

The research highlights that the key elements of the energy system development paradigm in the context of contemporary global energy security strategy should include: resources required for achievement, timeframe for implementation, tasks and benchmarks for achieving tactical goals, and the ultimate overall goal of development.

The research concludes by providing a theoretical foundation for the formulation and outline of Ukraine's post-war energy security development strategy. It emphasizes that the primary focus of the developed comprehensive management mechanisms by public authorities, energy management companies, and domestic scientists in the post-war period of Ukraine's energy system recovery should be the development of a strategic document for the progressive development of Ukraine's energy sector. This document should be based on a mechanism for introducing new generations of advanced energy generation technologies with the aim of positioning Ukraine's energy independence within the framework of modern global energy security.

Key words: *public administration, mechanisms of public administration, security, energy security, global energy security, energy, fuel and energy complex, strategy, energy strategy, state policy, energy policy.*

Постановка проблеми. Виклики глобальної та національної рівнів енергетичних загроз в поєднанні з військовою повномасштабною агресією росії проти України вимагають рішучих кроків та вагомих політично-державних рішень від публічних органів влади, які формують та реалізують державну політику в паливно-енергетичному комплексі країни. Зрештою, від швидкої адаптивності до перемін ситуації на кон'юнктурі світових енергетичних ринках та ефективного реагування на загрозливі стани функціонування енергетики України залежить стале формування та становлення національної енергетичної незалежності.

Тому немає сумнівів, що кваліфіковано-професійний та науково обґрунтований підхід до формування та впровадження новітньої післявоєнної енергетичної стратегії розвитку України на основі адаптивно-динамічних безпекових механізмів є безумовно актуальний, що не втрачає своєї актуальності й у воєнний час функціонування енергетичної системи України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження енергетичного стратегування є актуальним питання постійного інтересу науковців різних сфер, відтак його розгляд в концептуальному аспекті забезпечення розбудови енергетичної незалежності України та вивченні сучасного іноземного досвіду з відповідного питання в призмі глобальної енергетичної безпеки провадили Ю. Драчук, А. Зеркаль, У. Ільницька, Ю. Коваленко, Д. Лазаренко, О. Марченко, Д. Паламарчук,

Н. Паламарчук, Б. Походенко, Н. Рябець, І. Семенець-Орлова, І. Тимків, О. Шевченко, М. Яворська та інші.

Метою статті є дослідження сучасного енергетичного стратегування, в тому числі вітчизняного, в умовах глобальних та національних викликів сьогодення в передумовах ефективної розбудови енергетичної незалежності України, та творення основ, принципів та факторів майбутньої післявоєнної енергетичної стратегії розвитку України на енергетично безпекових засадах.

Виклад основного матеріалу. Розпочнемо дослідження становлення сучасного стратегування в глобальній безпековій енергетичній сфері в контексті зміцнення та розбудови енергетичної самостійності України з розкриття теоретичних особливостей та наукових думок провідних вітчизняних та закордонних вчених у відповідному питанні вивчення.

Доречно буде розпочати з наступного наукового висновку, який стверджує, що реалії сучасного світу такі, що прогнозування стратегічних перспектив розвитку енергетики неминуче повинно проходити через точки біфуркації, вихід з яких може змінювати сценарії розвитку енергетики як галузі. Очікувані ключові параметри та показники можуть не збігатися з реалізованими значеннями. Науковцями зазначено, що сучасна наука ще не має методів впевненого прогнозування розвитку енергетики на тривалий період, але досвід використання моделей прогнозування дає підстави для стриманого оптимізму будувати несуперечні сценарії, хоч й без оцінки повноти їх складу та ймовірності реалізації [1].

Відповідне є аксіомою і можна лише ствердно погодитись і прогнозовано окреслити те, що розроблення енергетичної стратегії повинно здійснюватися в тісній взаємодії з усіма учасниками енергетичного ринку та в тісній науково-виробничій конгломерації, в чому зацікавлені в першу чергу державні інституції у сфері енергетики, підґрунтя чого є всебічний та раціональний підхід до сучасного стратеготворення.

Вплив глобальних енергетичних загроз є одним з вирішальних у формуванні стратегій розвитку енергетик країн світу, саме тому вітчизняна безпекова основа сучасного енергетичного стратегування повинна мати різні варіації реагування адаптивно-динамічного механізму енергетичної безпеки. Підтвердження згаданого є твердження, що обидві сторони, Україна та ЄС, стикаються з викликами у геополітичному контексті своєї енергетичної сфери. Забезпечення енергетичної незалежності та безпеки, диверсифікація постачання, розвиток власних ресурсів та сприяння енергоефективності та інноваціям є стратегічними напрямками для забезпечення сталого та стійкого енергетичного розвитку [2].

Важливість в застосуванні трансформаційних процесів застарілих видів енергетичних генерацій та використання новітніх поколінь енергетичних генерацій автономного типу функціонування є теж одним з ключових аспектів трендового розвитку енергетичної галузі України у післявоєнний період енергетичної системної відбудови, що має в першочергових порядках бути заплановано в новітній енергетичній стратегії розвитку України.

У зв'язку з цим наступна наукова думка є підтвердженням відповідного дослідження, та зазначає наступне, що дослідження підкреслює потребу в комплексному підході до проблем енергетичної безпеки, що включає в себе як технічні, так і політичні рішення. Продовження залежності від вуглеводнів може призвести до серйозних наслідків для економіки, екології та геополітичної стабільності. Тому розробка та реалізація стратегій зменшення цієї залежності через впровадження альтернативних джерел енергії є важливою складовою політики багатьох країн [3].

Необхідність передбачення в новітній післявоєнній енергетичній стратегії розвитку України окремого безпекового компонента, а можливо й окремої стратегії енергетичної безпеки держави є особливо актуально в сучасний час функціонування енергетичної галузі України в умовах дії воєнного часу, відтак зазначене бачення підтверджується науковою думкою, яка визначає, що стратегія енергетичної безпеки України необхідна, щоб забезпечити прогнозованість розвитку і стійкість енергосистеми, своєчасну ідентифікацію загроз та запобігання їм [4].

На акценті необхідності міжнародної енергетичної співпраці між державами та комплексного підходу у впровадженні енергетичного стратегування вчені зазначають про наступне, що реакція на актуальні сьогоднішнім подіям виклики вимагає від світової спільноти комплексного підходу щодо формування та імплементації стратегій в енергетиці. Без міжнародного співробітництва шанси забезпечити глобальну енергетичну безпеку та здійснення енергопереходу є мізерними. Світова спільнота повинна усвідомити неможливість забезпечення глобальної енергетичної безпеки та здійснення глобального енергопереходу якщо країни віддадуть пріоритет самозабезпеченню над інтеграцією та торгівлею. Також неможливо нівелювати ризики глобальній економічній безпеці у випадку якщо країни почнуть втрачати переваги взаємопов'язаних ринків, як способу впоратися зі змінами в попиті та пропозиції та подолати несподівані потрясіння. Усе це вказує на критичну необхідність посилення взаємодії та співпраці країн світу в енергетичній сфері [5]. Відтак можливо додати, що енергетичне стратегування неможливе без прогнозування програмно-безпекової компоненти розвитку будь-якої системи енергетичного комплексу держави, що потребує особливої уваги при розробці відповідного документу державних інституцій у сфері енергетики.

З досвіду енергетичного стратегування ЄС доречно було підмічено У. Ільницькою яка зазначає, що впровадження та реалізація Європейським Союзом Спільної енергетичної політики – гідна та результативна відповідь на регіональні та глобальні енергетичні виклики, загрози, кризи та катастрофи, які набувають максимально актуальності та суспільно-політичної значущості [6], також дослідником зазначено про те, що актуалізація спільних енергетичних проблем та необхідність реформування енергетичного сектору зумовило формування Спільної енергетичної політики держав-членів ЄС; перехід від реалізації енергетичної політики на рівні окремих держав-членів ЄС до активізації узгодженої співпраці в сфері енергетики на наднаціональному рівні Європейського об'єднання [6].

Неможливо не погодитись з зазначеним і відмітити, що енергетична безпекова стратегія ЄС почала докорінно змінюватися з початком військової агресії росії проти України ще на початках 2014 року. Також важливість енергетичної співпраці в рамках політик міжнародних організацій, в тому числі енергетичної сфери впливу ЄС, є безперечно актуальною для розвитку вітчизняної енергетичної сфери.

Що стосується погляду на дослідження публічного управління, то відзначимо, що відповідно до енергетичних умов розвитку країни формується спеціальна інституційна система, до основних функцій якої відноситься забезпечення енергетичної безпеки, загальний розвиток енергетичної сфери та забезпечення енергетичних потреб соціально-економічного розвитку країни. На державному рівні розробляється система ліцензування діяльності в енергетичному секторі, регулюється захист конкуренції на енергетичному ринку країни, врегульовується політика ціноутворення та переглядаються тарифи на енергетичні ресурси [7].

Узагальнюючи теоретичні дослідження питання сучасного енергетичного стратегування, необхідно обґрунтувати одну з ключових ролей у формуванні енергетичної політики України через інструменти публічного управління, яку відіграють державні органи влади у сфері енергетики під час здійснення управління енергетикою воєнного часу. Саме від них залежить якість формування та рівень виконання стратегії розвитку енергетики України, від так конкурентоспроможність енергетичної галузі та її стратегічне майбутнє у великій мірі формується на стадії запровадження механізмів публічного управління галузі.

Отже, перейдемо до наступної практичної частини дослідження розгляду еволюції розбудови енергетичної незалежності України в контексті формування енергетичної стратегії розвитку держави.

Полярність стратегічного розвитку України нерідко визначалася та була залежною від внутрішньо політичних та міжнародно-глобальних візій, що не могло не впливати на енергетичну галузь держави. Відтак еволюційні нормативно-правові зміни енергетичної стратегії України, можливо представити наступним чином:

- Енергетична стратегія України на період до 2030 року (в редакції розпорядження КМУ від 15.03.2006 № 145-р «Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2030 року») [8];

- Енергетична стратегія України на період до 2030 року (в редакції розпорядження КМУ від 24.07.2013 № 1071-р «Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2030 року») [9];

- Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» [10];

- Енергетична стратегія України на період до 2050 року [11].

Закономірно буде тезисно охарактеризувати зазначені стратегії, відтак Енергетична стратегія України на період до 2030 року [8] була одним з перших кроків державних інституцій у сфері енергетики до сталого багаторічного розвитку та відхід від відсталого кількісного розвитку енергозабезпечення України. Необхідно також підкреслити, що відповідна стратегія була розроблена за участі вчених та доопрацьовувалась публічною владою енергетичного менеджменту України за результатами парламентських слухань і громадських обговорень.

Основними цілями стратегії стали: відповідність попиту та якості енергетичного продукту, стає функціонування та ефективний розвиток, енергетична безпека держави, екологічна компонента та цивільний захист в енергетиці, енергозаощадження та раціональне споживання, енергетично-системна інтеграція до європейської енергосистеми. Щоправда, проводячи аналіз та з огляду на зміст стратегії не останнім чином закладається гарантія для економіко-соціальної сфери України у задоволенні потреб постачання енергії всіх видів паливно-енергетичним комплексом держави.

Водночас, в 2013 році приймається оновлена Енергетична стратегія України на період до 2030 року [9], відповідна необхідність внесення корективів та змін до стратегії зумовлене не врахуванням тенденцій глобальних міжнародних енергетичних галузей та не було зважено на можливі трансформаційні процеси в енергетиці України і вплив світових фінансових криз та інше.

Виходячи з відповідних змін стратегія починає містити лаконічніші та сконцентровані цілі, з яких основними стали: економічне обґрунтування в енергетичних продуктах відповідно до попиту, зміцнення енергетичної безпеки держави, збільшення ефективного споживання та використання енергопродуктів, збереження навколишнього середовища та гарантування цивільно-технологічної безпеки в енергетичні галузі.

Підписання Паризької кліматичної угоди [12] (підписання у 2015 році) та укладання Меморандуму про взаєморозуміння щодо стратегічного енергетичного партнерства між Україною та Європейським Союзом спільно з Європейським Співтовариством з атомної енергії [13] (укладений у 2016 році), в основі якого методологічними принципами було взято з Меморандуму між Україною та Європейським Союзом про порозуміння щодо співробітництва в енергетичній галузі [14] (підписаний у 2005 році), та в першу чергу військова агресія росії, розпочата у 2014 році, стали безперечним тригером змін та переходу у незалежному стратегуванні головного енергетичного документа країни через схвалення Енергетичної стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» [10] у 2017 році.

Грунтовними відмінностями з попередніми стратегіями та першорядними орієнтирами зазначеного енергетичного постулату є цілий ряд ініціатив та орієнтирів, таких як: усвідомлений підхід до енергетичної безпеки та до сталого функціонування паливно-енергетичного комплексу держави (після виникнення повноцінних загроз з боку росії), впровадження стандартів ЄС в енергетичні галузі (після закріплення Верховною Радою України в Конституції України прагнення до цілковитого членства в ЄС та НАТО), запровадження ефективних механізмів публічного управління в енергетичні галузі, зміцнення та трансформація системи управління паливно-енергетичного комплексу держави, застосування ефективної індикаторної системи моніторингу виконання стратегії, диверсифікація енергетичної залежності від різних видів енергоносіїв, ґрунтовний розвиток всіх видів відновлювальної енергетики та державна підтримка залучення до масштабування відповідної енергетичної генерації інвесторів, поступова заміна та модернізація застарілих виробничих енергетичних генеруючих потужностей, інноваційний розвиток енергетичної галузі та декарбонізація (зменшення вуглецевих викидів у атмосферу), енергоефективність та енергозощадження.

Але кожна національна незалежність, яка виборювалась у світі, потребувала своїх зусиль і наполегливості та мала значні перепони на шляху забезпечення власної безпеки, в тому числі і енергетичної, так і вітчизняна енергетична галузь та її менеджмент відстоює та формує власну стратегію енергетичної незалежності.

Отже, зазначимо, що повномасштабне вторгнення росії в 2022 році вплинуло і на формування нової концепції Енергетичної стратегії України військового часу, таким чином, у 2023 році була схвалена Енергетична стратегія України на період до 2050 року [11].

Необхідно зазначити, що відповідний стратегічний документ, а саме його повний текст не перебуває у публічному доступі і можливий для ознайомлення тільки для службового використання, що є зрозумілим та логічним з боку публічних органів влади в час дії правового режиму воєнного часу з метою забезпечення енергетичної безпеки держави. Участь у розробці Енергетичної стратегії України на період до 2050 року приймали представники енергетичних компаній, громадськості, експерти енергетичного сектору, компанія KPMG, уряд Великої Британії та публічних органів влади України, які формують та реалізують державну політику в паливно-енергетичному комплексі України.

Можливо тільки зазначити основні акцепти Енергетичної стратегії України на період до 2050 року, які передбачають основною місією забезпечення економіки України сталими та новітніми джерелами енергії [15], також можливо окреслити концептуальні цілі стратегії, якими є: скорочення використання застарілих джерел енергії, максимальний рівень екологічності у енергетичному виробництві,

впровадження інновацій та розширене використання і впровадження відновлювальної енергогенерації, ресурсно-енергетична незалежність енергетичного виробництва, декарбонізація та енергоефективність і енергозаощадження, модернізації енергетичної інфраструктури, розвиток енергетичного ринку України та інтеграція енергетичної галузі до енерго ринків ЄС.

Доречним буде після огляду розвитку вітчизняної енергетичної стратегії, як основного інструментарію реалізації державної політики в паливно-енергетичному комплексі України публічних органів влади України, дослідити приклад сучасної іноземної практики стратегування в контексті міжнародної енергетичної безпеки з метою порівняльного ілюстрування на прикладі енергетичного розвитку ЄС.

Також зауважимо, що дослідження не охоплює енергетичне стратегування організацій, таких як АПЕС (22 держави учасниці), ОЕСД (37 країн учасниць), BRICS (до якої входить 9 країн учасниць), ОПЕС (12 держав учасниць), ООН (через сфери охорони довколишнього середовища, торгівлі, інвестиції та інші), МВФ, Світовий банк, Конференція з Енергетичної Хартії, Міжнародне енергетичне агентство, МАГАТЕ та інші, в контексті розуміння того, що відповідні організаційні союзи реалізують та формують глобальну площину міжнародної енергетичної політики через вплив власних стратегій розвитку та безпекових програм, які мають колосальний світовий вплив на розвиток міжнародних енергетичних трендів, відтак зазначене потребує окремого детального дослідження.

Одним з прикладів глобального впливу вище зазначених міждержавних об'єднань є ініціативи організації Європейської спільноти з вугілля та сталі, що мала за початках ідею економічного союзу виробничих видів промисловості шести країн Європи (Франції, Нідерландів, Люксембургу, Італії, Бельгії та Західної Німеччини), які в кінцевому результаті уклали в 1965 році Договір злиття, який передбачав співпрацю в енергетичній галузі та формування спільної енергетичної політики, що згодом, де факто стало однією з причин започаткуванням ЄС.

Відтак, розглянемо основні особливості та складові елементи енергетичних стратегій, які відіграють провідні ролі у лобіюванні своїх власних національних інтересів з метою зміцнення комплексно державних енергетичних безпекових систем, які впливають на формування глобальної енергетичної безпеки світу на прикладі Стратегії європейської енергетичної безпеки [16].

Отже, основні постулати Європейської безпекової енергетичної стратегії ґрунтуються на енергетично-виробничих, логістичних, системних взаємодіях та безпекових принципах.

Цікавим для дослідження є те, що відповідна енергетична стратегія була прийнята у 2014 році, що є індикатором, що ЄС закономірно ідентифікував та оцінив всю повноту енергетичної небезпеки, яка несла з собою російська загроза, що повною мірою себе проявила в гібридній агресії проти України, в тому числі в значних збитках в енергетичному секторі.

Відтак, зазначимо, що до визначальних засад європейської безпекової енергетичної стратегії відносяться:

- створення самодостатнього внутрішнього енергетичного ринку (за умови збалансованого загального енергетичного балансу ЄС та кожної національної енергетичної системи країни-члена в ній як невід'ємної частини енергетичної структури);
- безперервна енергетична технологічна модернізація та інноваційний підхід в розвитку енергетичних технологій;

- збільшення об'ємів власної енергетичної генерації всіх видів енергетичної генерації;

- логістично-інфраструктурна модернізація системи паливно-енергетичного комплексу в парадигмі зниження всіх видів ризиків зовнішнього постачання енергетичних ресурсів та одночасне впровадження комплексно-безпекових мір щодо унеможливлення несанкціонованих втручання та зривів енергетичних постачань;

- оновлення та створення енергетично безпекових механізмів направлених на подолання енергетично-надзвичайних ситуацій через інструменти внутрішньо національної взаємодії держав членів ЄС;

- збалансування інтересів внутрішньо національних та міжнародної представницької в поєднаній єдиній енергетичній політиці ЄС;

- енергозбереження та енергозаощадження (регулювання процесів).

Згадані засади та фундаментальні аспекти руху розвитку галузі енергетики ЄС та реалізація Стратегії європейської енергетичної безпеки публічно-нормативно реалізовано в документі Дорожня карта Європейської комісії з енергетики до 2050 року [17]. Закономірно буде зазначити, що зазначена карта містить різні варіанти розвитку енергетики ЄС до 2050 року за різних умов функціонування паливно-енергетичного комплексу. Основними постулатами прогнозованого енергетичного розвитку енергетики стали врахування відповідних проєкцій та умов які включають:

- функціонування енергетичної системи за умови відсутності будівництва нових об'єктів джерел енергетичної генерації ядерної енергетики;

- робота енергетичної галузі без привілування та надання окремим видам енергетик (податкова політика ЄС застосовується як важіль у контролі викидів вуглекислого газу в атмосферу);

- відтермінування запровадження енергетичних технологій, які скорочують викиди вуглекислого газу в атмосферу;

- заміщення всіх видів енергетичного виробництва за рахунок відновленої енергетики до кінця 2050 року;

- ефективне впровадження інструментів енергозбереження та реалізація механізмів енергоефективних технологій (прогнозується до кінця 2050 року скорочення використання енергоносіїв майже в половину від потреби в пікові енергетичні періоди споживання енергії в ЄС).

Виходячи з вищенаведеного, можливо стверджувати, що Стратегія європейської енергетичної безпеки [16] та Дорожня карта Європейської комісії з енергетики до 2050 року [17] мають прагматичні та реалістичні стратегічні цілі, які розраховані, на основі статистичних даних та з урахуванням наукових прогнозів та доробків, і можливі до реалізації в запланований період. Разом з цим забезпечення енергетичної безпеки ЄС є основоположним для втілення європейської енергетичної політики державними інституціями у сфері енергетики у прогнозований стратегічний період.

Отже, у підсумках дослідження вітчизняного та закордонного досвіду в сучасному стратегуванні глобальної енергетичної безпеки закономірно буде зазначити, що парадигма розвитку енергетичної системи повинна включати основні елементи (зображено на рис. 1), такі як: ресурси досягнення, часовий проміжок здійснення, завдання та реперні точки виконання тактичних цілей та підсумкову генеральну мету розвитку.

За результатами проведеного теоретико-практичного дослідження питання енергетичного стратегування в сьогочасних умовах переформатування глобальної



Рис. 1. Основні елементи сучасного енергетичного стратегування в контексті енергетичної безпекової системи

енергетичної безпеки та з огляду на небезпеки воєнного часу, вбачається слушним надати теоретичні основи формування та нариси вітчизняної післявоєнної енергетичної безпекової стратегії розвитку.

В першу чергу розкриємо визначення поняття Українська післявоєнна енергетична стратегія розвитку – це стратегічний документ розвитку енергетики України, який генеральною метою передбачає енергетичну незалежність держави, що розроблений з урахування принципів енергоефективності, енергозаощадження та декарбонізації, розрахований на відповідності реалістично прогнозованого енергетичного балансу держави на базі адаптивно-динамічних безпекових галузевих постулатах, з розрахунком реалізації 30-40 років, який має за основну стратегічною ціллю трансформацію, переформатування застарілих видів енергетик та розвиток, в тісній науковій конгломерації, нових поколінь енергетичних генерацій автономного типу функціонування відновлювальної і ядерної видів енергетик та атомної промисловості. Відповідні принципи та фактори втілення новітньої післявоєнної енергетичної стратегії розвитку України проілюстровано на рис. 2.

Необхідними умовами публічного впровадження вітчизняного енергетичного післявоєнного стратегування повинно бути часткове право вето на внесення змін в основну генеральну ціль документа, що є сталим для повноцінного впровадження стратегіями рівня національних та міждержавних організаційних об'єднань. Єдиними обставинами, які відкривають можливість корегування, є уточнення проміжних завдань та індикаторів виконання стратегії. Також буде необхідною умовою та доречно, коли відповідний енергетичний стратегічний документ в певних своїх змістовних частинах повинен мати службові рівні допуску, особливо в інноваційно-технічних та логістично-інфраструктурних аспектах, так функціонування енергетичної системи України в умовах дії воєнного часу підкреслює безпекову необхідність в зазначеному.

І ще одною згаданою засадою стратегічного документа прогресивного розвитку енергетики України передбачено її технічний розвиток через механізм впровадження нових поколінь новітньої енергетичної генерації (до прикладу використання в майбутньому реакторів IV та V покоління в ядерній енергетиці), що дозволить вітчизняному паливно-енергетичному комплексу не здоганяти світові темпи розвитку енергетичної генерації, а задавати тренди на міжнародній арені з виробництва енергетичного продукту.

Зазначені відповідні завдання ставлять перед публічними органами влади України, які формують та реалізують державну політику в паливно-енергетичному комплексі країни й енергетичним менеджментом компаній України та науковцями нові виклики та завдання, що потребують невідкладного розроблення новітніх та комплексних механізмів управління та стратегування енергетичної галузі України у післявоєнний період енергетичної системної відбудови.

Висновки. Апофеозом дослідження є розуміння, що ґрунтовність та повноцінна реалізація новітньої післявоєнної енергетичної стратегії розвитку України є одним з пріоритетів державної політики у зміцненні та нарощенні незалежності держави під час реалізації етапу модернізацій та реконструкції енергосистеми держави на нових безпекових принципах функціонування.

Принциповими позиціями для публічних органів влади України, які формують та реалізують державну політику в паливно-енергетичному комплексі країни у формування сучасної енергетичної стратегії України повинні стати: розрахунок реалістично прогнозованого енергетичного балансу держави (з 4–5 варіаціями можливого розвитку енергетичної системи), практикувати десятирічні часові проміжки термінів реалізації стратегії, запровадження адаптивно-динамічних механізмів енергетичної безпеки, енергоефективність, енергозаощадження,



Рис. 2. Принципи та фактори втілення новітньої післявоєнної енергетичної стратегії розвитку України

декарбонізація, науково-виробнича конгломерація, застосування трансформаційних процесів застарілих видів енергетичних генерацій, використання новітніх поколінь енергетичних генерацій автономного типу функціонування. Зазначене слугувати в майбутньому повноцінними та новітніми основами для конкурентоспроможного вітчизняного енергетичного стратегування в фокусі відповідності до рівня глобальної енергетичної безпеки.

Перспективи подальших досліджень убачаються в розкритті питання ролі та місця в енергетичній глобальній безпековій моделі міжнародних організацій та їх вплив через інструментарій стратегування розвитку в площині формування світової енергетичної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Драчук Ю., Яворська М., Зеркаль А. Аспекти розвитку нової енергетичної стратегії в Україні: європейський досвід використання розподіленої генерації. *Економічний вісник Донбасу*. 2023. № 1(71), 2023. URL: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-1\(71\)-36-46](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-1(71)-36-46) (дата звернення: 27.09.2024).
2. Походенко Б. Огляд та порівняльний аналіз концепцій енергетичної безпеки Європейського союзу й України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2023. № 17. С. 56–79. URL: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2023-17-06> (дата звернення: 27.09.2024).
3. Коваленко Ю., Лазаренко Д., Марченко О. Енергетична безпека країни під час війни: бар'єри та перспективи подолання. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2024. Том 326 №1(2024). С. 262–266. URL: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-326-41> (дата звернення: 27.09.2024).
4. Шевченко О. Енергетична безпека як невід'ємний елемент забезпечення економічної безпеки держави в стратегіях національної безпеки України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. Вип. 67. С. 163–168. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.67.32> (дата звернення: 27.09.2024).
5. Рябець Н., Тимків І. Глобальна енергетична безпека: концепт, фактори та шляхи забезпечення. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 61/2024. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-120> (дата звернення: 27.09.2024).
6. Ільницька У. Імплементатії спільної енергетичної політики Європейського союзу та реалізації безпекових енергетичних ініціатив через співробітництво ЄС з міжнародними організаціями. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2023. Вип. 47. С. 36–40.
7. Паламарчук Д., Паламарчук Н. Аналіз енергетичної політики країн-учасниць міжнародного енергетичного агентства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 16. С. 39–45.
8. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2030 року. *Розпорядження Кабінету Міністрів України* від 15.03.2006 № 145-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-2006-%D1%80#Text> (дата звернення: 07.09.2024).
9. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2030 року. *Розпорядження Кабінету Міністрів України* від 24.07.2013 № 1071-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1071-2013-%D1%80#Text> (дата звернення: 07.09.2024).
10. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність». *Розпорядження Кабінету Міністрів України* від 18.08.2017 № 605-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 07.09.2024).
11. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2050 року. *Розпорядження Кабінету Міністрів України* від 21.04.2023 № 373-р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-2023-%D1%80#Text> (дата звернення: 07.09.2024).

12. Про ратифікацію Паризької угоди. *Закон України* від 14.07.2016 № 1469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1469-19#Text> (дата звернення: 07.09.2024).

13. Про взаєморозуміння щодо Стратегічного Енергетичного Партнерства між Україною та Європейським Союзом спільно з Європейським Співтовариством з атомної енергії: Меморандум від 24.11.2016 № 984_003-16. Міністерство закордонних справ України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_003-16#Text (дата звернення: 07.09.2024).

14. Про порозуміння щодо співробітництва в енергетичній галузі між Україною та Європейським Союзом: Меморандум від 01.12.2005 № 994_694. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_694#Text (дата звернення: 07.09.2024).

15. Енергетична стратегія. Міністерство енергетики України. *Офіційний сайт*. URL: <https://mev.gov.ua/> (дата звернення: 07.09.2024).

16. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. European Energy Security Strategy. COM (2014) 330 final. Brussels, 28.05.2014. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0330> (дата звернення: 20.09.2024).

17. Communication from the Commission to the European Parliament, the council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Energy Roadmap 2050 COM (2011) 885 final. Brussels, 15.12.2011. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0885:FIN:EN:PDF> (дата звернення: 20.09.2024).

REFERENCES:

1. Drachuk Yu., Jaworska M., Zerkal A. (2023). Aspects of the Development of a New Energy Strategy in Ukraine: European Experience in the Use of Distributed Generation. [Aspekti rozvitku novoi yenergetichnoi strategii v Ukraïni: evropeiskii dosvid vikoristannya rozpodilenoï generatsii]. *Yekonomichnii visnik Donbasu*, 1(71), 2023. Retrieved from [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-1\(71\)-36-46](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-1(71)-36-46) (Accessed 27 September 2024) [in Ukrainian].

2. Pokhodenko B. (2023). Review and comparative analysis of energy security concepts of the European Union and Ukraine. [Oglyad ta porivnyalnyi analiz kontseptsii yenergetichnoi bezpeki Evropeiskogo soyuzu y Ukraïni]. *Visnik Kharkivskogo natsionalnogo universitetu imeni V. N. Karazina. Seriya «Mizhnarodni vidnosini. Yekonomika. Kraïnoznavstvo. Turizm»*, 2023(17), 56 – 79. Retrieved from <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2023-17-06> (Accessed 27 September 2024) [in Ukrainian].

3. Kovalenko Yu., Lazarenko D., Marchenko O. (2024). Energy security of the country during the war: barriers and prospects for overcoming. [Yenergetichna bezpeka kraïni pid chas viini: bar'eri ta perspektivi podolannya]. *Visnik Khmel'nitskogo natsionalnogo universitetu. Seriya: Yekonomichni nauki*. 326, 1 (2024), 262 – 266. Retrieved from <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-326-41> (Accessed 27 September 2024) [in Ukrainian].

4. Shevchenko O. (2021). Energy security as an integral element of ensuring the economic security of the state in the national security strategies of Ukraine. [Yenergetichna bezpeka yak nevid' emnii yelement zabezpechennya yekonomichnoi bezpeki derzhavi v strategiyakh natsionalnoi bezpeki Ukraïni]. *Naukovii visnik Uzhgorodskogo natsionalnogo universitetu. Seriya: Pravo*, 67. 163 – 168 Retrieved from <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.67.32> (Accessed 27 September 2024) [in Ukrainian].

5. Riabets N., Tymkiv I. (2024). Global energy security: concept, factors and ways of ensuring. [Globalna yenergetichna bezpeka: kontsept, faktori ta shlyakhi zabezpechennya]. *Yekonomika ta suspilstvo*, 61/2024. Retrieved from <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-120> (Accessed 27 September 2024) [in Ukrainian].

6. Ilnytska U. (2023). Implementation of the common energy policy of the European union and implementation of secure energy initiatives through EU cooperation with international organizations. [Implementatsii spilnoi enerhetychnoi polityky Yevropeiskoho soiuzu ta realizatsii bezpekovykh enerhetychnykh initsiatyv cherez spivrobitnytstvo YeS z mizhnarodnymy orhanizatsiiamy]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svi-tove hospodarstvo*, 47. 36–40 [in Ukrainian].

7. Palamarchuk D., Palamarchuk N. (2021). Energy policy of the international energy agency member countries. [Analiz yenergetichnoi polityki kraïn-uchasnyts mizhnarodnogo yenergetichnogo agentstva]. *Investitsii: praktika ta dosvid*, 16. 39–45 [in Ukrainian].

8. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro shvalennya Energetichnoyi strategiyi Ukrayini na period do 2030 roku»: vid 15.03.2006, № 145-r [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine On the approval of the Energy Strategy of Ukraine for the period up to 2030 of March 15, 2006, № 145-r]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-2006-%D1%80#Text> (Accessed 07 September 2024) [in Ukrainian].

9. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro shvalennya Energetichnoyi strategiyi Ukrayini na period do 2030 roku»: vid 24.07.2013, № 1071-r [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine On the approval of the Energy Strategy of Ukraine for the period up to 2030 of July 24, 2013, № 1071-r]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1071-2013-%D1%80#Text> (Accessed 07 September 2024) [in Ukrainian].

10. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro shvalennya Energetichnoyi strategiyi Ukrayini na period do 2035 roku «Bezpeka, yenergoefektivnist, konkurento-spromozhnist»: vid 18.08.2017, № 605-r [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine On the approval of the Energy Strategy of Ukraine for the period up to 2035 «Security, energy efficiency, competitiveness» of August 18, 2017, № 605-r]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80#Text> (Accessed 07 September 2024) [in Ukrainian].

11. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro shvalennya Energetichnoyi strategiyi Ukrayini na period do 2050 roku»: vid 21.04.2023, № 373-r [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine On the approval of the Energy Strategy of Ukraine for the period up to 2050 of April 21, 2023, № 373-r]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-2023-%D1%80#Text> (Accessed 07 September 2024) [in Ukrainian].

12. Zakon Ukrainy «Pro ratyfikaciyu Parizkoyi ugodi»: vid 14.07.2016, № 1469-VIII [Law of Ukraine On the ratification of the Paris Agreement of July 14, 2016, № 1469-VIII]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1469-19#Text> (Accessed 07 September 2024) [in Ukrainian].

13. Memorandum «Pro vzaemorozuminnyia shchodo Strategichnogo Yenergetichnogo Partnerstva mizh Ukraïnoyu ta Evropeiskim Soyuzom spilno z Evropeiskim Spivtovaristvom z atomnoi yenergiï»: vid 24.11.2016 № 984_003-16 [Memorandum «Of Understanding on a Strategic Energy Partnership between Ukraine and the European Union in association with the European Atomic Energy Community» of November 24, 2016, № 984_003-16]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_003-16#Text (Accessed 07 September 2024) [in Ukrainian].

14. Memorandum «Pro porozuminnyia shchodo spivrobitnitstva v yenergetichnii galuzi mizh Ukraïnoyu ta Evropeiskim Soyuzom»: vid 01.12.2005 № 994_694 [Memorandum «Understanding on energy cooperation between Ukraine and the European Union» of December 01, 2005, № 994_694]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_694#Text (Accessed 07 September 2024) [in Ukrainian].

15. Energetichna strategiya. Ministerstvo enerhetyky Ukrainy. [Ministry of Energy of Ukraine. Energy Strategy] *Official website* Retrieved from <https://mev.gov.ua/> (Accessed 07 September 2024).

16. European Energy Security Strategy (2014). [Communication from the Commission to the European Parliament and the Council]. *EUR-Lex*. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0330> (Accessed 20 September 2024).

17. Energy Roadmap 2050 (2011). [Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions]. *EUR-Lex*. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0885:FIN:EN:PDF> (Accessed 20 September 2024).

УДК 353

DOI <https://doi.org/10.32782/tnv-pub.2024.4.6>

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЕКОСИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІЙ

Сиромолот Е. А. – аспірант кафедри державного управління, публічного адміністрування та економічної політики, керівник Інформаційного центру Асоціації європейських прикордонних регіонів Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця
ORCID: 0009-0006-0118-4237

У статті досліджено аспекти формування екосистеми публічного управління розвитком територій де розвиток територій розглядається як об'єкт регіонального розвитку та євроінтеграційної політики України, висвітлено актуальність удосконалення системи управління розвитком територій в умовах розпочатих Урядом України процесів у сфері стратегічного планування оновлення регіонального розвитку та розглянуті методологічні засади управління розвитком функціональними типами територій.

Доведено необхідність ідентифікації «публічного управління розвитком територій», як нової особливості розвитку територій у переліку особливостей, які визначені у державній стратегії регіонального розвитку України 2021–2027.

З'ясовано, що на стійкість та спроможність функціонування системи регіонального управління розвитком територій України впливають взяті Україною, як кандидата у члени ЄС, зобов'язання щодо проведення реформ, трансформаційних та конвергенційних процесів з наближення до європейських стандартів публічного управління збалансованим, гармонійним та інтегрованим розвитком територій, і як очікуваний результат через здійснення ефективного виконання євроінтеграційних процесів та проведення перемовин з Європейським Союзом щодо отримання Україною статусу держави члена Європейського Союзу.

Доведено що територіальний вимір Державної стратегії регіонального розвитку України 2021–2027 формує новий фокус проведення досліджень у сфері удосконалення механізму публічного управління розвитком міськими та сільськими територіями, стратегічного планування заходів щодо їх підтримки як функціональних типів територій, враховуючі стандарти, норми, інструменти та кращі практики євроінтеграційної політики у сфері розвитку територій.

Обґрунтовано напрями удосконалення екосистеми публічного управління розвитком функціональними типами територій на основі ідентифікації викликів, формування пріоритетів функціонального розвитку територій, стандартів «Good Governance», багаторівневого управління, формування фінансових та програмних інструментів, проектної діяльності, виконання індикаторів та оцінка результатів розвитку територій.

Ключові слова: система управління регіональним розвитком, екосистема публічного управління розвитком територій, євроінтеграційна політика, добре врядування, багаторівневе управління, функціональні типи територій, міські та сільські території, інструменти розвитку територій.

Syromolot E. A. The some aspects of ecosystem formation of public administration of the territories development

The article examines the aspects of the formation ecosystem of public management of the development of territories where the category of the development of territories is considered as the object of regional development and European integration policy of Ukraine, highlights the relevance of improving the management system of the development of territories in the conditions of the processes initiated by the Government of Ukraine in the field of strategic planning of the renewal of regional development, and considers the methodological principles management of the development of functional types of territories.

The need to identify "the public management of the development of territories" as a new feature of territorial development in the list of territorial features named in the state strategy for regional development of Ukraine 2021–2027.

It has been found that the stability and functioning capacity of the system of regional management of the development of the territory of Ukraine is affected by the obligations taken by Ukraine, as a candidate for EU membership, to carry out reforms, transformational and convergence processes to approach European standards of public management with balanced, harmonious and integrated development territories, and as an expected result through the effective implementation of European integration processes and negotiations with the European Union regarding Ukraine's obtaining the status of a member state of the European Union.

It has been proven that the territorial dimension of the State Strategy for Regional Development of Ukraine 2021-2027 forms a new focus of conducting research in the field of improving the mechanism of public management of the development of urban and rural territories, strategic planning of measures to support them as functional types of territories, taking into account standards, norms, tools and best practices of European integration policies in the field of territorial development.

The directions for improving the ecosystem of public management of the development of functional types of territories based on the identification of challenges, the formation of priorities for the functional development of territories, standards of good governance, multi-level management, the formation of financial and program tools, project activities, the implementation of indicators and the evaluation of the results of the development of territories are substantiated.

Key words: *system of regional development management, ecosystem of public management of development of territories, European integration policy, good governance, multi-level governance, functional types of territories, urban and rural territories, territorial development tools.*

Постановка проблеми. Особливістю регіональної політики України у програмний період 2021–2027 є зростання трансформаційних процесів та змін у системі державного управління регіональним розвитком України обумовлених впливом сучасних просторових, економічних, соціальних, безпекових, екологічних викликів та нагальною актуальністю і пріоритетністю впровадження в Україні європейської моделі публічного управління розвитком територій через застосування стандартів інструментів та кращих практик «Good Governance» для забезпечення згуртованості, використання потенціалу територій, добробуту та якості життя громадян України.

Важливими чинниками процесу трансформації та ефективності національної системи управління регіональним розвитком в сучасних умовах, на нашу думку, є дії з формування та функціонування на місцевому і регіональному рівнях екосистеми публічного управління розвитком територій з метою впровадження європейської практики розвитку функціональних типів територій, досвіду реалізації європейської політики територіальної згуртованості та проведення тематичних досліджень з регіонального розвитку і територіального співробітництва.

Тому важливого значення набувають студіювання теоретико-методологічних аспектів формування екосистеми публічного управління розвитком територій на сучасному етапі оновлення регіонального розвитку, дослідження її взаємодії та синхронізації з національною системою державного управління регіональним розвитком та євроінтеграційними процесами України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питанням розвитку територій, публічного управління, європейської інтеграції займаються вітчизняні та зарубіжні вчені Внукова Н.М., Гавкалова Н.Л., Деркач Т.В., Євсєєва О.О., Шебанін В. С., Уманська В.В., Решетілов Г.О., Николаєва В.І., Назаренко П.В., Заблудська І.В., Сторонянська І.З., Матюшенко І.Ю., Резніков В.В., Толкованов В.В., Отенко В.І., Чаговець Л.О., Чернов С.І., Шульга В.О., Цятковська В.М., Федіна Н.В., Martin Guillermo Ramirez, Eduardo Medeiros, Huneck Böhm, Joachim Beck, Dominik Bertram, Gorkemli Kazar, Ricardo Carvalho Bruno Ferreira та інші. Разом з тим залишається ще не достатньо висвітленим питання дослідження вдосконалення системи державного управління регіональним розвитком в контексті

формування екосистеми публічного управління розвитком територій в умовах функціонування трирівневої організації влади «грумада-регіон-державна», територіального підходу оновленої регіональної політики через проведення ідентифікації функціональних типів територій, стратегічного планування їх розвитку, продовження євроінтеграційних процесів з синхронізації, гармонізації регіонального розвитку України та галузевими і секторальними політиками ЄС у сфері територіального співробітництва.

Метою статті є розгляд теоретико-методологічних аспектів формування екосистеми публічного управління розвитком територій в контексті вдосконалення системи державного управління регіональним розвитком та забезпечення її готовності до процедур і кращих практик ЄС.

Виклад основного матеріалу. Стійкість створеної в рамках проведеної адміністративно-територіальної реформи трирівневої системи управління регіональним розвитком – «грумада-регіон-державна», безпосередньо залежить від її спроможності та готовності на всіх рівнях до імплементації процедур, кращих інструментів та практик доброго врядування ЄС («Good Governance»), від її здатності забезпечення Україною виконання передвступних зобов'язань як держави кандидата у члена ЄС, наявності послідовних політичних прагнень суб'єктів та учасників регіональної політики щодо проведення необхідних євроінтеграційних процесів на сучасному етапі з синхронізації та гармонізації двох важливих векторів регіонального розвитку, а саме у сферах з стратегічного планування розвитку громад, регіонів, та здійснення на місцевому та регіональному рівні дій у сфері євроінтеграційної політики України.

На нашу думку, формування екосистеми публічного управління розвитком територій буде сприяти вирішенню низки проблемних питань у забезпеченні стійкості та збалансованості функціонування системи управління регіональним розвитком у трирівневій системі влади «грумада-регіон-державна», здійсненні дій з стратегічного планування місцевого та регіонального розвитку в умовах її оновлення та практичної реалізації євроінтеграційної політики на рівні громад та регіонів України.

Оцінка політики регіонального розвитку будується на через проведення моніторингу розвитку регіонів, територіальних громад і функціональних типів територій; виконання документів стратегічного планування і реалізації державної регіональної політики; використання публічних коштів на цілі державної регіональної політики з залученням асоціацій органів місцевого самоврядування, агенцій регіонального розвитку, наукових установ, громадських об'єднань [1].

Експерта оцінка представників Інституту громадянського суспільства реалізації державної політики регіонального розвитку станом справ на травень 2024 року [2] констатує з однієї сторони позитивні зміни у запровадженні на законодавчому рівні європейської системи управління регіональним розвитком в Україні. Поряд з цим в експертному огляді визначена суттєва сучасна проблематика та прогалини законодавчого регулювання регіонального розвитку, а саме у сфері ідентифікації функціональних типів територій в контексті визначення «територій відновлення» до яких на законодавчому рівні були віднесені як території громад які постраждали від бойових дій та і території які є тилловими, та які мають бути класифіковані як інші види функціональних типів територій, а саме – регіональні полюси зростання, агломерації, сільські території.

На думку експерта причини цих управлінських рішень стало неузгодженість та дублювання на центральному рівні системі формування законодавчих документів

з планування розвитку громад та регіонів за ЗУ «Про регулювання містобудівної діяльності» та ЗУ «Про засади державної регіональної політики», витраченню коштів міжнародної технічної допомоги на створення програм комплексного відновлення, реалізація яких не відбувалася.

Інша експертна оцінка [3] акцентує увагу на виконання Україною Плану заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії щодо процесу відновлення та відбудови, запровадження принципів багаторівневого управління та територіальної регіональної політики. Окремо ставиться проблемне питання та як виклик саме спроможність громад та регіонів здійснювати підготовку проектів розвитку територій в рамках управління сучасними процесами відбудови об'єктів нерухомого майна, будівництва та інфраструктури, тобто, на думку експерта це різні процеси, які не упорядковані, та відновлення територій, через відбудову, не є управлінським рішенням з питань розвитку територій та звужує територіально підхід державної стратегії регіонального розвитку України 2021-2027, яка орієнтована на визначення та підтримку всіх типів функціональних територій.

Характеристика сучасних ідентифікованих проблем у експертній оцінці системи управління регіональним розвитком вказує на нашу думку на відсутність бачення суттєвої ролі публічного управління розвитком територій як сучасної складової регіонального розвитку та євроінтеграційної політики у вирішенні недоліків та прогалин управління регіональним розвитком. Тому ми вважаємо необхідним у системі управління регіональним розвитком ідентифікувати дві сфери управління, а саме державне управління та публічне управління розвитком територій, та дослідити їх роль у регіональному розвитку та міждержавному управлінні ЄС, їх характер взаємодії, диференціацію у вирішенні спільних завдань та синергію у досягненні результатів.

Необхідним також ми вважаємо додати до переліку особливостей розвитку територій, громад та регіонів, викладених у новій редакції Державна стратегія регіонального розвитку України 2021-2027, нову особливість, а саме: «публічне управління розвитком територій», враховуючі на нашу думку той факт що проблематика, яка названа у експертних вищезазначених висновках, має системний, тривалий та невирішений характер в контексті процесу реформування системи державного управління регіональним розвитком на основі європейських принципів доброго врядування «Good Governance» та багатосторонності міждержавного управління країн ЄС.

Нова парадигма управління регіональним розвитком в Україні сформована на основі Європейської моделі управління регіональним розвитком в Україні та включає наступні дії а саме: планування, фінансування, реалізація, моніторинг, оцінка.

Але на нашу думку в запропонованій моделі управління регіональним розвитком не відображена суттєва особливість саме європейської моделі міждержавного управління ЄС, яка будується на принципах моделі «Good Governance» Центру експертизи «Good Governance» Ради Європи [4], а саме стандартів, інструментів та одержання практичних результатів, які є основою для подальшого вдосконалення нормативно-правового регулювання регіонального розвитку та підтримки, фінансування кращих практик управлінських та проектних рішень сфери розвитку територій громад та регіонів.

Крім того слід відмітити, що модель управління «Good Governance», як лежить в основі функціонування міждержавного управління ЄС, є принципом Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС [5], є основним фактором

конкурентоспроможності держави, розвитку її економіки та передумовою європейської інтеграції що відзначено у Стратегії реформування державного управління України на 2022–2025 роки[6].

Особливістю розробки нормативно-правових документів регіональної політики України для програмного періоду 2021–2027 стало включення європейської моделі сучасного територіального підходу до регіонального розвитку щодо визначення та підтримки функціональних типів територій [7], в основі якої лежать політичні цілі формування Європейського Союзу у сфері подолання диспропорції між рівнями розвитку різних регіонів і відсталість найменш сприятливих регіонів сприяння своєму загальному гармонійному розвитку Європейського Союзу, розробляє та здійснює свої дії, спрямовані на зміцнення його економічної, соціальної та територіальної єдності, що є основою сучасної політики територіальної згуртованості ЄС [8].

Тобто можна констатувати той факт що розвиток територій є об'єктом сучасної політики регіонального розвитку та засновницьким політичними цілями створення та функціонування Європейського Союзу, з однієї сторони, та з другої сторони, сучасна система управління регіональним розвитком і процес реформування сфери державного управління проводяться на основі моделі управління розвитком територій, а саме «Good Governance».

Погоджуюсь з думкою Б. Мельниченко [9, С. 107] що оптимальною моделлю управління державою у сучасних умовах є модель “Good Governance” але слід визначити що модель “Good Governance” не може повністю замінити державне управління та необхідно, на нашу думку, досліджувати процеси синергії, синхронізації на конвергенції саме державного управління та публічного управління в контексті реалізації регіональної політики та європейської інтеграції і функціонування системи управління регіональним розвитком та міждержавного управління на основі моделі управління “Good Governance”.

Про актуальність проведення реформування саме системи публічного управління доводять українські дослідники.

Так, А.О. Дегтяр, К.О. Сагалович [10,С.17] наголошують на формуванні принципу нової за своїм змістом національної системи публічного управління в умовах переходу соціально-економічної системи України до сталого розвитку, в якій на сьогоднішній день не сформовано однозначний категоріальний апарат; відсутній міждисциплінарний підхід до формування національної системи публічного управління процесами забезпечення якості життя.

Рагімов Фаїг Вагіф огли досліджує питання створення Національної доктрини публічного управління як еволюцію механізму управління державою, змісту управління, яка характеризується інтерактивністю, багатоваріантністю процедур прийняття рішень, участю населення у вирішенні проблем розвитку країни, забезпеченні достатнього рівня респонсивності сучасних реформ у державі [11, с. 75].

Погоджуюся з позицією авторів О.Ю. Амосова, Н.Л. Гавкалової щодо необхідності впровадження моделі публічного управління за аналогією з підприємством де державна влада на всіх рівнях управління повинна бути сформована таким чином, щоб забезпечувалася ефективність її здійснення, а також результативність та продуктивність. З цього випливає, що представники державної влади на місцях, територіальні громади повинні діяти так, щоб властиві їм матеріальні, фінансові, інформаційні ресурси, людський, інтелектуальний і соціальний капітал формувалися і використовувалися найбільш ефективно [12].

Дослідження Т. Гончарук-Чолач аналізує стан генезису та змін парадигми державного управління, які пов'язані з ростом інформацій, концепцій, підходів процесів їх асиміляції, що утруднює на її думку, процес формування наукових шкіл, створення самобутніх парадигм чи дослідницьких програм та унеможливорює появу нової теорії державного управління, що поглине існуючі [13, с. 80].

Таким чином, запит на формування нової парадигми національної системи публічного управління на нашу думку є актуальним з точки зору сучасних процесів формування системи управління регіональним розвитком на основі територіального підходу та євроінтеграційної політики.

Одже, одним із рішень цього запиту може бути використання екосистемного парадигмального підходу для створення екосистеми публічного управління розвитком територій.

Застосування екосистемного підходу з точки зору формування управління людськими ресурсами, ринку праці досліджують О. Прудіус [14, с. 6]. Н. А. Азьмук [15, с. 33], розуміючи поняття «екосистеми», як спільноти, які складаються з різноманітних суб'єктів, що динамічно розвиваються, створюють і набувають нового змісту у процесі як взаємодії, так і конкуренції.

В.С. Колтун, Г.В. Замаєєва [16, с. 77] розглядають створення екосистем підтримки МСП як важливий інструмент державного регулювання, здатного надати розвитку МСП поступальної керованості. Екосистема підтримки МСП описується як орієнтований на результат комплекс суб'єктів та факторів, які забезпечують продуктивне підприємництво на певній території, а в контексті публічно управлінського дискурсу зазначений підхід пропонує розуміння розробки політики, що сприяє високому рівню підприємництва, сприяє подальшому створенню зайнятості та економічному зростанню.

І. Бистряков, Д. Клиновий [17, с. 22] досліджують питання теорії управління розвитком сучасних бізнес-екосистем та відмічають відсутність комплексного та впорядкованого дослідження бізнес екосистемного підходу з позицій новітніх поглядів на формування концепту сталого розвитку.

Екосистемний підхід використано у сучасній регіональній політики України у відновленні розвитку територій, а саме у екосистемі DREAM [18], яка є взаємодією різних стейкхолдерів для підвищення якості, ефективності, доброчесності впровадження політики відновленням та розвитку територій шляхом відкритої інтеграції до процесу відбудови території представників органів влади, громадськості, експертного середовища, бізнесу, міжнародних партнерів, наукових інституцій тощо, посилення їхньої співпраці та створенню синергетичного ефекту.

Таким чином, створення екосистеми публічного управління розвитком територій є актуальним та важливим кроком, яка може суттєво вплинути на процеси сталості системи управління регіональним розвитком в контексті оновлення регіональної політики та євроінтеграційних процесів України, та потребує проведення подальших теоретичних досліджень щодо розробки нової парадигмальної концепції управління регіональним розвитком за участю науковців, практиків та інших зацікавлених сторін, сферою діяльності яких є публічне управління розвитком територій.

Висновки. Процеси оновлення регіонального розвитку в умовах воєнного стану та продовження євроінтеграційної політики України потребують нової взаємодії суб'єктів та учасників регіональної політики у сфері формування системи управління регіональним розвитком на основі визначення територіального підходу та євроінтеграційної політики України. Актуальним питанням постають

питання створення нової парадигмальної концепції публічного управління регіональним розвитком, а саме розбудови екосистеми публічного управління розвитком територій в контексті проведеного дослідження її аспектів, а саме щодо оцінки стану регіонального розвитку у експертних та наукових дослідженнях, завдань реформування сфери державного управління, типологізації територій та розвитку функціональних типів територій, подолання існуючих викликів для забезпечення готовності громад та регіонів до процедур та кращих практик ЄС, розвитку територій на основі моделі «Good Governance», принципу багатосторонності та інших.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Деякі питання проведення моніторингу та оцінювання державної регіональної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 серпня 2024 р. № 940. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/305-2024-%D0%BF#Text>
2. Державна регіональна політика: стан справ на травень 2024 року. URL : <https://decentralization.ua/news/18126> (дата звернення: 27.05.2024).
3. Про план заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії і його реалізацію щодо регіонального розвитку. URL: <https://decentralization.ua/news/18439> (дата звернення: 06.08.2024).
4. Gavkalova, N., Syromolot, E., Guillermo Ramírez, M., Mullan, C., & Lytovchenko, Ye. (2024). The significance of the Council of Europe's governance tool "Territorial and cross-border cooperation" for regional development: Literature review. *Development Management*, 23(2), 56-69. doi: 10.57111/devt/2.2024.56.
5. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09.2014 № 1678-VII. Дата оновлення 30.11.2023 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
6. Деякі питання реформування державного управління України: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 р. № 831-р. Дата оновлення від 23.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#Text>
7. 17-та Конференція міністрів Ради Європи, відповідальних за просторове планування (CEMAT). (дата звернення 03.11.2017). URL: <https://www.coe.int/en/web/conference-ministers-spatial-planning/17th-cemat>
8. CONSOLIDATED VERSIONS OF THE TREATY ON EUROPEAN UNION AND THE TREATY ON THE FUNCTIONING OF THE EUROPEAN UNION. Official Journal of the European Union. Дата звернення від 07.06.2016. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=celex%3A12016ME%2FTXT>
9. Мельниченко Б. Сучасна парадигма публічного управління: практичний вимір для України. Вісник НУ «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2021. Том 8, N 29. С. 104-109 <https://doi.org/10.23939/law2021.29.104>
10. Дегтяр О. А., Сагалович К. О. Міждисциплінарний підхід до розвитку методології і теорії публічного управління процесами забезпечення якості життя. Міжнародний науковий журнал "Інтернаука" . 2017. № 16(1). С. 16-21. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2017_16\(1\)_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2017_16(1)_5).
11. Рагімов Фаіг Вагіф огли. Еволюція публічного управління в контексті сучасного процесу державотворення в Україні. Державне управління та місцеве самоврядування. 2020. Вип. 2(45). С.70-76. DOI: <https://doi.org/10.33287/102021>
12. Амосов О. Ю., Гавкалова Н. Л. Моделі публічного адміністрування (архетипова парадигма). Публічне управління: теорія та практика : збірник наукових праць Асоціації докторів наук з державного управління. X. : Вид-во «ДокНаук-ДержУпр». Спеціальний випуск. 2013. С. 6–13 <http://www.repository.hneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/4713>

13. Гончарук-Чолач Т. Сучасні парадигми державного управління: теоретико-філософське осмислення. *Психологія і суспільство*. 2010. № 4. С. 72–82. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/23589>

14. Прудюс О. Стратегічні напрями цифрового розвитку екосистеми управління людськими ресурсами державної служби України в умовах глобалізації. *Аспекти публічного управління*. 2023. 11(1). С. 5–11. URL: <https://doi.org/10.15421/152301>

15. Азьмук Н. А. Екосистема ринку праці України. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2018. № 2. С. 33–41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rpzn_2018_2_6

16. Колтун В.С., Замазеєва Г.В. Розвиток екосистем підтримки малого та середнього бізнесу в Україні. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2022. Випуск 32. С. 76–81. URL: <https://pag-journal.iei.od.ua/archives/2022/32-2022/15.pdf>

17. Бистряков І. Клиновий Д. Бізнес-екосистемний концепт забезпечення сталого господарювання. *Економіка природокористування і сталий розвиток*. К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2020. № 8 (27). С. 21–27. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/183379>

18. Чому DREAM – це екосистема. URL: <https://dream.gov.ua/ua/faq>

REFERENCES:

1. Deyaki pytannya provedennya monitorynhu ta otsynyuvannya derzhavnoyi rehional'noyi polityky [The some issues of monitoring and evaluation of state regional policy]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 13 serpnya 2024 roku № 940. a. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/305-2024-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

2. Derzhavna rehional'na polityka: stan sprav na traven' 2024 roku. [State regional policy: situation as of May 2024]. Retrieved from: <https://decentralization.ua/news/18126> [in Ukrainian].

3. Pro plan zakhodiv z vykonannya rekomendatsiy Yevropeys'koyi Komisiyi i yoho realizatsiyu shchodo rehional'noho rozvytku. [About the plan for approaching the latest recommendation of the European Commission and its implementation for regional development]. Retrieved from: <https://decentralization.ua/news/18439> [in Ukrainian]

4. Gavkalova, N., Syromolot, E., Guillermo Ramirez, M., Mullan, C., & Lytovchenko, Ye. (2024). Znachennya instrumentu upravlinnya Rady Yevropy «Terytorial'ne ta transkordonne spivrobitnytstvo» dlya rehional'noho rozvytku: Ohlyad literatury [The significance of the Council of Europe's governance tool "Territorial and cross-border cooperation" for regional development: Literature review]. *Upravlinnya rozvytkom [Development Management]*, 23 (2), 56–69. doi: 10.57111/devt/2.2024.56. [in Ukrainian].

5. Uhoda pro Asotsiatsiyu mizh Ukrayinoyu, z odniyeyi storony, ta Yevropeys'kym Soyuzom Yevropeys'kym spivtovarystvom z atomnoyi enerhiyi i yikhnyimi derzhavamy-chlenamy, z inshoyi storony [Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand]: Zakon Ukrayiny vid 16.09.2014 № 1678-VII. Data onovlennya 30.11.2023. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text [in Ukrainian].

6. Deyaki pytannya reformuvannya derzhavnoho upravlinnya Ukrayiny [The some issues of reforming the state administration of Ukraine]: Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 21 lyupnya 2021 r. № 831-r. Data onovlennya vid 23.12.2022. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian]

7. 17-ta Konferentsiya ministriv Rady Yevropy, vidpovidal'nykh za prostorove planuvannya (CEMAT) [17th Conference of Council of Europe Ministers Responsible for Spatial Planning (CEMAT)]. (data zvernennya 03.11.2017). Retrieved from: <https://www.coe.int/en/web/conference-ministers-spatial-planning/17th-cemat> [in Ukrainian]

8. CONSOLIDATED VERSIONS OF THE TREATY ON EUROPEAN UNION AND THE TREATY ON THE FUNCTIONING OF THE EUROPEAN UNION. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=celex%3A12016ME%2FTXT> [in English]

9. Melnychenko, B. (2021). Suchasna paradyhma publichnoho upravlinnya: praktichnyy vymir dlya Ukrainy [The modern paradigm of public management: practical dimension for Ukraine]. *Visnyk NU «L'vivs'ka politehnika». Seriya: Yurydychni nauky* [Bulletin of Lviv Polytechnic University. Series: Legal sciences]. vol. 8, no. 29. pp. 104–109. Retrieved from: <https://doi.org/10.23939/law2021.29.104> [in Ukrainian].

10. Degtyar, O., Sagalovich, K. (2017). Mizhdystsyplinarnyy pidkhid do rozvytku metodolohiyi i teoriiy publichnoho upravlinnya protsesamy zabezpechennya yakosti zhyttya [The interdisciplinary approach to the development of the methodology and theory of public management of the processes of ensuring the quality of life]. *Mizhnarodnyy naukovy zhurnal "Internauka"* [International scientific journal "Internauka"] no.16(1). pp. 16–21. Retrieved from: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2017_16\(1\)_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2017_16(1)_5). [in Ukrainian].

11. Rahimov, Faig Vagif ogly.(2020). Evolyutsiya publichnoho upravlinnya v konteksti suchasnoho protsesu derzhavotvorennya v Ukraini [The evolution of public administration in the context of the modern state-building process in Ukraine]. *Derzhavne upravlinnya ta mistseve samovryaduvannya* [State administration and local self-government]. no. 2(45). pp. 70–76. Retrieved from: <http://www.repository.hneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/4713> [in Ukrainian].

12. Amosov, O., Gavkalova, N. (2013). Modeli publichnoho administruvannya (arkhetypova paradyhma) [Models of public administration (archetypal paradigm)]. *Publichne upravlinnya: teoriya ta praktyka : zbirnyk naukovykh prats' Asotsiatsiyi doktoriv nauk z derzhavnoho upravlinnya*. [Public administration: theory and practice: a collection of scientific works of the Association of Doctors of Science in Public Administration] KH. : Vyd-vo «DokNaukDerzhUpr». Spetsial'nyy vypusk. Retrieved from: <http://www.repository.hneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/4713> [in Ukrainian].

13. Honcharuk-Cholach, T.(2010). Suchasni paradyhmy derzhavnoho upravlinnya: teoretyko-filosofs'ke osmyslennya [The Modern paradigms of public administration: theoretical and philosophical understanding]. *Psykhologhiya i suspil'stvo* [Psychology and society]. no.4. pp. 72–82. Retrieved from: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/23589> [in Ukrainian].

14. Prudius, O.(2023). Stratehichni napryamy tsyfrovoho rozvytku ekosystemy upravlinnya lyudskymy resursamy derzhavnoyi sluzhby Ukrainy v umovakh hlobalizatsiyi [The strategic directions of digital development of the human resources management ecosystem of the civil service of Ukraine in the conditions of globalization]. *Aspekty publichnoho upravlinnya* [Aspects of public administration]. no. 11(1). pp. 5–11. Retrieved from: <https://doi.org/10.15421/152301>[in Ukrainian].

15. Azmuk, N.(2018). Ekosystema rynku pratsi Ukrainy [The ecosystem of the labor market of Ukraine]. *Rynok pratsi ta zaynyatist' naseleennya* [The labor market and population employment]. no. 2. pp. 33–41. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rpzn_2018_2_6 [in Ukrainian].

16. Koltun, V., Zamazeyeva, G.(2022). Rozvytok ekosystem pidtrymky maloho ta seredn'oho biznesu v Ukraini. *Publichne upravlinnya i administruvannya v Ukraini* [Public management and administration in Ukraine]. no. 32. pp. 76–81. Retrieved from: <https://pag-journal.iei.od.ua/archives/2022/32-2022/15.pdf> [in Ukrainian].

17. Bystryakov, I. Klynovy, D. (2020). Biznes-ekosystemnyy kontsept zabezpechennya staloho hospodaryuvannya [Business ecosystem concept of ensuring sustainable management]. *Ekonomika pryrodokorystuvannya i stalyy rozvytok* [Economics of nature use and sustainable development]. K.: DU IEPSR NAN Ukrainy. no. 8 (27). pp. 21–27. Retrieved from: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/183379> [in Ukrainian].

18. Chomu DREAM – tse ekosystema [Why DREAM is an ecosystem]. Retrieved from: <https://dream.gov.ua/ua/faq>[in Ukrainian].

УДК 351

DOI <https://doi.org/10.32782/tnv-pub.2024.4.7>

ПОЛЬСЬКИЙ ДОСВІД СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙ З УПРАВЛІННЯ ТУРИСТИЧНИМИ ДЕСТИНАЦІЯМИ (DMO)

Царук В. В. – аспірант кафедри регіоналістики і туризму

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

ORCID: 0000-0001-5847-8363

У статті розглядається питання публічного управління туристичними дестинаціями на прикладі успішно діючих моделей у країнах Європейського Союзу, зокрема, у Польщі.

У роботі здійснено аналіз основних складових триступеневої системи промоції туризму Польщі, яка включає створення Національної туристичної організації на загальнодержавному рівні та регіональних і локальних туристичних організацій на регіональному рівні. 16 польських воєводств з 2000 по 2006 рр. створили регіональні туристичні організації, які сьогодні займаються просуванням регіонального бренду та туристичних продуктів кожного з регіонів на внутрішньому та зовнішньому туристичному ринках. Регіональні туристичні організації стали ефективною моделлю управління туристичною дестинацією у форматі регіональної DMO.

У статті проведено аналіз можливих застережень щодо створення та функціонування регіональних та локальних туристичних організацій. Зокрема, вказано, на формально-правові особливості діяльності DMO (можливість здійснювати як неприбуткову, так і комерційну діяльність), а також структурно-організаційні особливості (створення організацій у форматі державно-приватного партнерства), проаналізовано також деякі фінансові аспекти щодо утворення DMO.

У дослідженні на основі аналізу інформації інтернет-порталів регіональних організацій з управління туристичними дестинаціями Великої Британії, Литви, Німеччини, Польщі, Португалії та Чехії проведено кількісний аналіз створення регіональних та локальних туристичних організацій у цих країнах. Було з'ясовано, що створення регіональних туристичних організацій практично співпадає з адміністративними поділом країни на регіони. Але кількість регіональних організацій залежить від величини території країни та місця і ролі у ній індустрії туризму.

У роботі на прикладі Польщі наведено перелік основних завдань та функцій регіональних та локальних туристичних організацій, а також проаналізовано участь представників органів місцевої влади в управлінні цих організацій. Регіональні та локальні туристичні організації є автономними організаціями, що працюють задля розвитку туризму у регіонах. Контроль над їхньою діяльністю здійснюють, як правило, уповноважені представники регіонального уряду, або керівники органу місцевого самоврядування через участь у наглядових радах, керівництво правлінням організацій тощо.

Ключові слова: організації з управління дестинаціями, дестинація, публічне управління туристичною дестинацією, регіональні та локальні туристичні організації, регіональний розвиток, маркетинг туристичних дестинацій.

Tsaruk V. V. Polish experience in the creation and functioning of tourist destination management organizations (DMO)

The article examines the issue of public management of tourist destinations on the example of successfully operating models in the countries of the European Union, in Poland.

At work analyzes the main components of the three-level system of tourism promotion in Poland, which includes the creation of the National Tourism Organization at the national level and regional and local tourism organizations at the regional level. From 2000 to 2006, 16 Polish voivodships created regional tourism organizations, which today promote the regional brand and tourism products of each region on the domestic and foreign tourism markets. Regional tourism organizations have become an effective model of tourism destination management in the format of a regional DMO.

The article analyzes possible reservations regarding the creation and functioning of regional and local tourist organizations. In particular, the formal and legal features of DMO activities

(the possibility to carry out both non-profit and commercial activities), as well as structural and organizational features (the creation of organizations in the format of public-private partnership) are indicated, and some financial aspects regarding the formation of DMOs are also analyzed.

Based on the analysis of information on the Internet portals of regional organizations for the management of tourist destinations in Great Britain, Lithuania, Germany, Poland, Portugal and the Czech Republic, the study carried out a quantitative analysis of the creation of regional and local tourism organizations in these countries. It was clear that the creation of regional tourism organizations practically coincides with the administrative division of the country into regions. But the number of regional organizations depends on the size of the country's territory and the place and role of the tourism industry in it.

At work, in Poland for example, there are list of tasks and functions of regional and local tourism organizations, and also analyzes the participation of representatives of local authorities in the management of these organizations. Regional and local tourism organizations are autonomous organizations working for the development of tourism in the regions. Control over their activities is carried out, as a rule, by authorized representatives of the regional government, or heads of the local self-government body through participation in supervisory boards, management of the boards of organizations, etc.

***Key words:** destination management organization, destination, public tourist destination management, regional and local tourist organizations, regional development, tourism destination marketing.*

Постановка проблеми. Активний розвиток світової індустрії туризму та зростання з кожним роком числа міжнародних туристів, посилює конкуренцію між туристичними дестинаціями та країнами. Для ефективного маркетингового просування та надання туристам якісних послуг все більше країн та регіонів створюють організації з управління туристичними дестинаціями (DMO), які існують на трьох рівнях – національному, регіональному та місцевому (локальному). Така модель управління туризмом показала свою ефективність починаючи з кінця минулого століття, коли у країнах Європейського Союзу (Німеччина, Франція, Австрія) була створена відповідна трирівнева система управління. На загальнонаціональному рівні така система управління у цих країнах вибудовувалася через створення Національних туристичних організацій. На початку 2000-х років однією з умов вступу до Європейського Союзу для постсоціалістичних країн – Польщі, Словаччини, Чехії, Угорщини, Румунії, Литви, Латвії та Естонії – стала реформа системи управління туризмом, що включала перехід на європейську модель управління через створення організацій з управління туристичним дестинаціями.

Зокрема, у Польщі, за прикладом більшості країн Євросоюзу, було запроваджено триступеневу систему промоції туризму, яка заснована на діяльності Польської туристичної організації (ПОТ) – на центральному, регіональному та місцевому рівнях. Регіональні та локальні туристичні організації (РОТ і ЛОТ) стали об'єднуючим майданчиком для співпраці органів місцевого самоврядування, представників місцевої індустрії гостинності та усіх інших суб'єктів господарювання, що зацікавлені у розвитку туризму. Завдяки реалізації цієї реформи у світовому Індексі конкурентоспроможності туризму та подорожей (TTDI) Всесвітнього економічного форуму Польща 2024 року посіла 27 місце зі 121 країни світу, піднявшись за 3 сходинки вище у порівнянні з рейтингом 2022 року.

Україна у останньому довоєнному світовому рейтингу туристичної конкурентоспроможності (Індекс конкурентоспроможності туризму) посідала лише 78 місце, що свідчить про необхідність реформи управління туризмом та вивчення європейського досвіду з цього питання. У контексті реформи децентралізації, яка продовжує реалізовуватись навіть під час військового стану, Україні важливо вивчити досвід постсоціалістичних країн, зокрема Польщі, які успішно провели реформу управління туризмом як на загальнодержавному, так і регіональному рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями щодо створення організацій з управління DESTИНАЦІЯМИ та їх функціями займалися чимало вітчизняних та іноземних дослідників. Серед останніх варто відзначити фундаментальні роботи Стівен Піке, зокрема, його класичну працю «Маркетингові організації DESTИНАЦІЙ». Також значний внесок у дослідження з тематики створення та функціонування організацій з управління туристичними DESTИНАЦІЯМИ зробили такі відомі європейські науковці як Яцек Борзиловський, Бренд Річі, Адам Моррісон, Дімітріос Бухаліс, Ербай Четінкайя та ін.

В Україні тематику створення організацій з управління туристичними DESTИНАЦІЯМИ чимало науковців розглядають у контексті туристичного бренд-менеджменту територій. Зокрема, про цей аспект йдеться у публікаціях вітчизняних науковців Глібової Ю.В., Гладкого О. В., Мазурець Р. Р., Шевчук О.В. та ін. Особливості створення регіональних організацій з управління туристичними DESTИНАЦІЯМИ та реформування системи управління туризмом на регіональному рівні проаналізовані у роботах українських дослідників Ганни Коледи та Марти Мальської.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження різноманітних аспектів щодо створення та функціонування регіональних та локальних організацій з управління туристичними DESTИНАЦІЯМИ (DMO) на прикладі країн Європейського Союзу, зокрема, Польщі.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі існує багато визначень того, що таке DMO, які її функції та види діяльності. Загальноприйнято вважати, що DMO – це управляюча організація, яка відповідає за планування, управління та організацію різноманітних ресурсів туристичної DESTИНАЦІЙ [1; 2]. DMO – це своєрідні посередницькі організації, які діють між зовнішнім конкурентним середовищем (туроператори, туристи та постачальники послуг) та внутрішнім середовищем DESTИНАЦІЙ (готелі, природні та історико-культурні пам'ятки). У зовнішньому конкурентному середовищі завданням цих організацій є конкурентне позиціонування DESTИНАЦІЙ на міжнародному туристичному ринку та поширення інформації та знань про неї. У внутрішньому середовищі метою DMO є взаємодія усіх зацікавлених сторін у розвитку DESTИНАЦІЙ. Розглянемо на прикладі Польщі особливості створення та функціонування організацій з управління туристичними DESTИНАЦІЯМИ на регіональному рівні.

У Польщі туризм є важливою галуззю національної економіки. У Індексі конкурентоспроможності туризму та подорожей (TTDI) Всесвітнього економічного форуму 2024 року Польща посіла 27 місце зі 121 країни світу, піднявшись у порівнянні з попереднім рейтингом 2 роки тому на 3 сходинки вгору [3]. За даними звіту Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), туризм складає приблизно 4,5% ВВП Польщі.

У допандемійному 2019 році сфера послуг, до якої як відомо належить і туристична сфера, виробила у Польщі 73% усієї доданої вартості в економіці країни, при цьому частка промисловості склала лише 25%. Усвідомлення цього факту повинно докорінно змінити систему сприйняття туризму у країні як важливого напрямку державної соціальної політики. Польський туристичний сектор ще не досяг відповідного рівня сприйняття урядом та суспільством, який би відповідав реальній його вазі та становищу в економіці країни [4, с. 43–59]. Однією з основних причин такого недостатнього сприйняття туризму у Польщі як вагомого сектору національної економіки, на думку місцевих експертів, є доволі низький ступінь самоорганізації індустрії туризму. Переважна більшість туристичних

компаній та готелів – це малі, або середні підприємства. Крім того, туристичні підприємства розкидані по всій території країни, що зумовлює значну розпорошеність туристичного ринку та створює складність для його консолідації.

У Польщі, за прикладом більшості країн Євросоюзу, запровадили триступеневу систему промоції туризму, яка заснована на діяльності Польської туристичної організації (ПОТ) – на центральному, регіональному та місцевому рівнях. Регіональні та локальні туристичні організації (РОТ і ЛОТ) є об'єднуючим майданчиком для співпраці органів місцевого самоврядування, представників місцевої індустрії гостинності та усіх інших суб'єктів, що зацікавлені у розвитку туризму.

Метою такої співпраці є координація щодо ефективного використання наявних регіональних та місцевих ресурсів, а також здійснення якісного маркетингового просування туристичних продуктів дестинації та самої дестинації на внутрішньому та міжнародному туристичних ринках. Правова основа для створення як регіональних, так і локальних туристичних організацій була закладена у Правилах туризму, що передбачені Законом «Про Польську туристичну організацію», який було прийнято 25 червня 1999 р. [5].

Відповідно до положень цього Закону, членами РОТ та ЛОТ можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, зокрема органи місцевого самоврядування, організації та об'єднання підприємств туристичної галузі, а також діючі професійні асоціації у цій галузі.

Відповідно до положень Закону «Про Польську туристичну організацію», завдання регіональних і місцевих туристичних організацій включають: маркетингове просування території своєї дестинації на внутрішньому та міжнародних туристичних ринках; створення та просування регіональних (локальних) туристичних продуктів; підтримка функціонування та розвитку центрів туристичної інформації; ініціювання та підтримка планів щодо розвитку та модернізації туристичної інфраструктури; робота над підвищенням значення індустрії туризму для місцевої та регіональної економіки; співпраця з Польською туристичною організацією.

Регіональні та локальні туристичні організації є автономними організаціями, що працюють задля розвитку туризму у регіонах. Контроль над їхньою діяльністю здійснюють, як правило, уповноважені представники регіонального уряду, або керівники органу місцевого самоврядування (гміни) через участь у наглядових радах, керівництво правлінням організацій тощо.

Відомий польський дослідник тематики функціонування організацій з управління туристичними дестинаціями Яцек Борзиловський виділяє 5 основних функцій, що повинні виконувати ДМО на регіональному рівні [6, с. 47–54]:

1. Координаційно-інтегруюча. Залучення до спільної участі у просуванні туристичної дестинації органів місцевої влади та представників бізнес-організацій.
2. Активізуюча (просування дестинації на внутрішньому та зовнішньому туристичних ринках).
3. Інформаційна (присутність в інформаційному просторі через засоби масової інформації, соціальні мережі та мережу інтернет).
4. Підтримуюча (підтримка і просування туристичних продуктів дестинації).
5. Проектування (аналіз показників сфери гостинності дестинації та їх проектування на подальший розвиток дестинації).

Функціями локальних туристичних організацій (ЛОТ) у Польщі є координація діяльності, що пов'язана з індустрією туризму на території громад, ініціювання створення нових туристичних продуктів, підтримка центрів туристичної інформації, сприяння створенню та розвитку місцевих туристичних атракцій,

інформування потенційних споживачів щодо туристичних атрибутів (об'єктів) даної території та їх промоція [7]. Створення місцевих туристичних організацій (ЛОТ) уможливило інтеграцію місцевих представників індустрії туризму та всіх інших суб'єктів, які беруть участь у розвитку туризму на певній території. Така співпраця має призвести до підвищення ефективності проведених заходів та створення привабливих туристичних продуктів на основі місцевого потенціалу. Ще однією важливою метою створення локальних туристичних організацій є те, що така форма дозволяє об'єднати найбільш активних та впливових учасників громадських організацій, а також суб'єктів господарювання з державного та приватного секторів, які раніше співпрацювали неформально, або у межах однієї офіційної юридичної організації, яка має право займатися підприємницькою діяльністю [8].

Окрім майданчика для співпраці, локальна туристична організація – це можливість участі у програмах міжнародної співпраці, залучення до промоції у рамках Польської туристичної організації, а також можливість отримання допомоги від регіональних програм співпраці Євросоюзу [9].

Протягом 2000–2006 рр. в усіх 16 воєводствах Польщі на підставі Закону «Про польську туристичну організацію» від 25 червня 1999 р. були створені Регіональні туристичні організації (РОТ), які заклали важливе підґрунтя для подальшої трирівневої системи управління просуванням туризму в Польщі, за участі Польської туристичної організації та місцевих туристичних організацій Регіональні туристичні організації стали ефективною моделлю управління туристичною дестинацією у форматі регіональної DMO. На думку польських дослідників, до функцій Регіональних туристичних організацій (РОТ) можна віднести два ключових завдання: інформаційного координатора дестинації та її туристичного бренду та лідера туристичного бренду регіону [10, с. 27–47].

Аналізуючи статутні документи регіональних та локальних DMO Польщі, можна виокремити наступні застереження щодо загальних умов функціонування організацій з управління дестинацією (регіональних та локальних DMO):

1. Існуючі організаційні застереження:

- *формально-правові* (можливість здійснення як неприбуткової, так і комерційної діяльності, що записана до статуту організації, структура статутних цілей);
- *структурно-організаційні* (створення ефективної структури управління організацією, вибудовування структури рядових членів);
- *фінансові* (структура внесків членів організації, зрозумілі джерела доходу організації)

Відсутність конвергенції у діяльності постачальників турпродукту з існуючим туристичним попитом – діяльність регіональних туристичних організацій відбувається у переважній більшості у межах адміністративно встановлених територій, які не завжди збігаються з їх туристичною привабливістю, що негативно впливає на рівень попиту туристичних продуктів.

2. Можливий (регіонально помітний) конфлікт із зацікавленими сторонами та членами організації у прагненні до розробки власних продуктів дестинації (*деякі з учасників DMO можуть уже мати на ринку подібний туристичний продукт, що у подальшому матиме конфлікт інтересів*).

3. Статутні обмеження щодо ведення підприємницької діяльності та інші обмеження у структурі цілей РОТ (*у деяких випадках дол Статуту регіональних/локальних туристичних організацій можуть вноситись положення, які б виключали можливу конкуренцію з напрямками діяльності місцевих бізнес-організацій, особливо це стосується діяльності локальних організацій*)

4. Можливі конфлікти з органами місцевого самоврядування щодо напрямів туристичної промоції регіону та поширення туристичної інформації (*не завжди представники бізнес-організації можуть мати однакове бачення щодо засобів і напрямів промоції регіону з представники органів місцевої влади*)

5. Можливе існування різних фаз розвитку функціональної тривірневої системи управління туризмом в окремих регіонах за участю РОТ і ЛОТ, включаючи відсутність, або низьку активність локальних туристичних організацій (*у багатьох випадках локальні організації можуть бути взагалі відсутні, або їх вплив на розвиток туризму у громадах є незначним*).

Подібні застереження важливо враховувати при створенні регіональних (або локальних) туристичних організацій, оскільки у залежності від наявності/відсутності деяких пунктів застережень можливі різні сценарії розвитку у подальшій діяльності управлінських організацій як у межах окремої дестинації, так і країни у цілому.

Розширення використання концепції ДМО у здійсненні управління туристичною сферою на регіональному рівні у країнах Європейського Союзу є неминучим процесом, який за останні 10-15 років набув значного поширення. Це тенденція добре простежується на прикладі створення локальних ДМО, які у більшості європейських країн стають основою регіональних туристичних організацій. Кількість регіональних та локальних туристичних організацій залежить як від величини території країни, так місця та ролі туристичної сфери у економіці кожної з країн. Зокрема, у Литві та Естонії місцеві (локальні) туристичні організації присутні лише у курортних центрах та великих містах, які виконують функції головних міст адміністративних одиниць, а регіональні організації можуть здійснювати свою діяльність у межах кількох територіальних одиниць (див. Табл.1).

У Литві сьогодні утворено 10 регіональних адміністративних територіальних одиниць, але у країні діють лише 4 регіональні туристичні організації, що свідчить про неоднорідність розвитку туризму по усій території країни. Подібна практика складається і у Німеччині, яка є одним з європейських лідерів щодо розвитку внутрішнього та виїзного туризму. В усіх 16 федеральних землях Німеччини створено регіональні туристичні організації. Статус регіональних мають також туристичні організації великих і середніх міст країн, а також курортних центрів, тому загальна кількість РОТ у Німеччині сягає 28.

Як концепція ДМО присутня сьогодні у деяких європейських країнах можна побачити у Таблиці 1.

Таблиця 1

Організаційні моделі ДМО у країнах Євросоюзу

№	Країна	Регіональні ДМО	Локальні ДМО	Міські ДМО	ДМО у столиці регіону
1	Великобританія	14	136	+	+
2	Німеччина	28	260	+	+
3	Польща	16	120	+/-	+
4	Чехія	17	+/-	+/-	+
5	Литва	4	+/-	+/-	+
6	Португалія	7	+	+/-	+

Джерело: власна розробка на основі аналізу інтернет-ресурсів ДМО Великобританії, Литви, Німеччини, Польщі, Португалії, Чехії

Метою локальних туристичних організацій у Польщі є створення та просування позитивного та привабливого іміджу своїх громад та регіонів на внутрішньому та зовнішньому туристичному ринках, а також підтримка розвитку туризму відповідно до стратегії розвитку міністерства спорту і туризму та Польської туристичної організації, реалізація заходів для збільшення кількості туристів, які відвідують регіон, а також створення і просування туристичних продуктів навколо місцевих і регіональних туристичних атракцій.

Висновки. Створення регіональних та локальних туристичних організацій дозволяє об'єднати усіх гравців індустрії туризму у місцевих громадах та здійснювати ефективне управління туристичною дестинацією. Досвід Польщі щодо створення і функціонування подібних організацій дозволяє зробити висновок, що РОТ та ЛОТ є сучасними ефективними моделями управління туристичними дестинаціями на регіональному рівні. Вони дозволяють залучити до управління туризмом як представників органів місцевої влади, так і приватні компанії та професійні об'єднання у галузі туризму. Однією з головних функцій таких організацій є просування дестинації на внутрішньому та зовнішньому туристичних ринках, а також її постійна присутність в інформаційному просторі. Підсумовуючи, можна стверджувати, що сьогодні у світі існують різні моделі управління туристичними дестинаціями, які передбачають більшу, чи меншу участь держави у їх функціонуванні та фінансуванні. Утім, не існує унікальної моделі, яка є найбільш оптимальною, чи загальноприйнятною для усіх дестинацій. Ідеальна модель – це модель, яка може ефективно адаптуватися до конкретних умов кожної з дестинацій, враховуючи економічний стан країни та місце і роль у ній туристичної сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Pike, S. (2004). *Destination Marketing Organisations*. Elsevier.
2. Presenza, A. (2005). *The performance of a tourist destination. Who manages the destination? Who plays the audit role?* Campobasso, University of Molise, Italy.
3. *Travel & Tourism Development Index 2024* URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Travel_and_Tourism_Development_Index_2024.pdf (Date of application – 01.10.2024).
4. M. Kozak. *Turystyka: niewykorzystana szansa rozwojowa regionów*, „*Studia Regionalne i Lokalne*” 2020, nr 4 (42), s. 43–59.
5. *Ustawa o Polskiej Organizacji Turystycznej z dnia 25 czerwca 1999 r.*, Dz.U. nr 62 poz. 689 z późn. zm. URL: <https://www.senat.gov.pl/aktualnoscilista/art,7267,20-i-21-maja-1999r-.html> (Date of application – 01.10.2024)
6. *Podstawy organizacyjno-prawne regionalnych i lokalnych organizacji turystycznych*. Polska Organizacja Turystyczna, Departament Turystyki Ministerstwa Gospodarki, Warszawa 2002
7. P. Zmyślony, *Integracja celów, zasobów i działań na drodze tworzenia podatków turystycznych na szczeblu lokalnym; rola lidera Lokalnych Organizacji Turystycznych / Rocznik Naukowy Wyższej Szkoły Turystyki i Rekreacji im. M. Orłowicza w Warszawie 2007*, t. 6.
8. R. Pawlusiński (2015) *Samorząd lokalny a rozwój turystyki. Przykład gmin Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Uniwersytet Jagielloński, Kraków.
9. Klimek K. (2023), *Destination Management Organisations and their Shift to sustainable tourism development*, “*European Journal of Tourism, Hospitality and Recreation*”, Vol. 4, Issue 2, s. 27–47.
10. Borzyszkowski, J. & Marczak, M. (2011). *Objectives and tasks of national tourism organizations (NTOs): examples of selected European post-communist countries*. *e-Review of Tourism Research*, (eRTR), vol. 9, no. 2, s. 47–64.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Вінниченко О. О.	3	Салюк-Кравченко О. О.	31
Грущинська Н. М.	11	Сиромолот Е. А.	45
Крейдено В. В.	17	Тишкул Я. А.	25
Кучменко В. О.	25	Царук В. В.	54

ЗМІСТ

Вінниченко О. О. Інституційний вимір економічного лобювання у системі публічного управління	3
Hrushchynska N. M. Efficiency of public administration in conditions of war and challenges related to terrorism.....	11
Крейденко В. В. Інститут парламентаризму в Україні: формування, проблеми та перспективи розвитку.....	17
Кучменко В. О., Тишкул Я. А. Оцінка сучасного стану національної безпеки України.....	25
Салюк-Кравченко О. О. Концептуальне забезпечення розбудови енергетичної незалежності України у сучасному стратегуванні глобальної безпеки.....	31
Сиромолот Е. А. Деякі аспекти формування екосистеми публічного управління розвитком територій	45
Царук В. В. Польський досвід створення та функціонування організацій з управління туристичними дестинаціями (DMO).....	54

CONTENTS

Vinnychenko O. O. The institutional dimension of economic lobbying in the public administration system.....	3
Hrushchynska N. M. Efficiency of public administration in conditions of war and challenges related to terrorism.....	11
Kreidenko V. V. Institute of parliamentarism in Ukraine: formation, problems and prospects of development.....	18
Kuchmenko V. O., Tishkul Ya. A. Assessment of the current state of national security of Ukraine.....	25
Saliuk-Kravchenko O. O. Conceptual provision for the development of Ukraine's energy independence in the modern strategy of global security.....	32
Syromolot E. A. The some aspects of ecosystem formation of public administration of the territories development.....	45
Tsaruk V. V. Polish experience in the creation and functioning of tourist destination management organizations (DMO).....	54

Таврійський науковий вісник

Випуск 4

Публічне управління та адміністрування

Комп'ютерна верстка Калабухова С.Ю.

Підписано до друку 28.10.2024 р.

Формат 70×100/16. Папір офсетний.
Замовлення № 1024/711. Умовн. друк. арк. 5,2.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934-48-28, +38 (097) 723-06-08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.